

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-STIENTIFICĂ-LITERARĂ.

Apare
de zece ori pe an.

Redactor: GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament
5 fl. (10 franci) pe 'an.

FOSTAM NOI PASIVI?

Avem de constatat nește fapte sê-vîrșite înaintea ochilor noștri.

La Sibiiu, zilele trecute, s'au unit câți-va oameni într'o conferință numită „națională.” — 70, contra 60, au adus o hotărîre, ca poporul rumân să nu iae parte la alegerile dietali; să se retragă de pe terenul politic; să nu votizezê; să abzică de dreptul cetățan căștigat cu atâta sudoare, după atâtea suferințe.

Oamenii adunați la Sibiiu au zis, că ei au să hotărască în numele poporului rumân, după-ce ei și-l-a căpătat mandatul de la popor, de la alegătorii rumâni din cercurile electorale constituționale.

Așa este? O nebuie nouă!

Știm cum s'au făcut alegerile pentru conferința din Sibiiu. Sub ochii noștri a decurs alegerea din Cluj. S'a ales de deputat un „matador național” în butul inteligenței române din Cluj cu ajutorul oamenilor adunați din jurul Gilăului, cari n'au avut dreptul de votisare. O grămadă de oameni adunați cu sîla în butul inteligenței clujene l'a trimis pre deputatul vestit, despre care s'a lăfîț faima, cumcă în buzunarul lui s'ar afla memorandumul concipiat cătră tron, și dacă n'ar fi ales, cauza națională ar suferi mult. Auziți!! în buzu-

narul lui memorandumul cătră tron! Sê-racă nație, la ce ai ajuns! Pre lângă toate, deputatul s'a ales de oamenii ne-competenți.

Așa s'a făcut și print'alte locuri. S'a falsificat voința poporului. S'au adunat oameni fără credinționale căștigate de la poporul adevărat alegător; sau iscălite de oameni necompetenți, de oameni netrebnci, — și s'a și adus o hotărîre cu majoritatea de voturi co-respunzătoare oamenilor dușmănoși.

Adecă s'a hotărît pasivitatea absolută.

Și oare fostam noi pasivi?

Da; după hârtia iscălită de 50—60 de oameni în Sibiu, poporul rumân ar fi trebuit să fie pasiv.

Însă poporul rumân n'a primit hotărîrea sîbiienilor. Poporul rumân a ales în toată țara, în comitate, în orașe, în toate locurile. Cu ajutoriul alegătorilor rumâni s'au ales guvernamentali în Turda-Arieș, unde se află președintele conferinței naționale domiciliat. Cu ajutorul inteligenței rumâne s'au ales guvernamentali în Cluj, c'un cuvînt poporul rumân nici într'un cerc electoral n'a respectat hotărîrea din Sibiiu, ci ș'a ales deputații în absența sîbiienilor într'un mod constituțional.

Bine a făcut!

Nime nu-l poate confişca dreptul nostru de alegere. Nu ni-l-au dat Sibiinii, nici nu-l poate lua Sibiinl. Dreptul nostru de alegere nu poate fi confişcat prin mandate culesă de la aceia, cari nu-l posed dreptul acela. Aceia cari n'au drept de votizare, nu ni-l poate nimici dreptul nostru de votizare.

Bine îi așa.

Poporul rumân și-a declarat voința într'o parte alegând, s'a hotărît pentru

activitate; — o parte din inteligență în Sibiu s'a hotărît pentru pasivitate. Între popor și între o parte de inteligență dară sã află o prepastiă mare. Politica domnilor nu e crescută din voința poporului; nu-și are temeiul între masele poporului. Voința poporului e una, a sibiienilor e alta.

Și aceștia totuși sã amăgesc cumcã la spatele lor e poporul. Drept au. Poporul e la spatele lor, dar cu fața într'altă direcție.

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE

și filologia comparată din Rumânia în presente

(Finea.)

Trecând la partea din dicționar a Etymologicum Magnum-ului, așa cred, că chipul cel mai clar al tractării astfel îl voi putea realiza, dacă voi lua înainte un cuvânt și pe acela voi arăta cursul tractării. Fiește-care cuvânt e câte o monografie, în care aflăm (enumărată) espusă originea etimologică a cuvântului, istoria folosirii lui cu îndrumările de lipsă; auctorul întreșesă acolo folosința espresiunilor în datinile, în credința, în boscoanele poporului român, din care causă acest dicționar are să devină enciclopedia poporului român.

Să vedem dară p. e. verbul *aduc* (pag. 367—382). Cuvântul *aduc* Hașdëu îl tractează în două capitule în estensiune de 16 foi de jumătăți de coloane. *a*) în înțelesurile *apporter, amener, faire, venir, faire parvenir, produire, causer*; *b*) în înțelesurile *fléchir, faire pencher, brandir*.

Pasagiul prim arată derivațiunea lui *aduc* dela verbul latin *adduco*, precum obvine și în limbile surori *adducir* (șpanioală), *addure* (italiană), *aduire* (francesă-vechiă) etc. După demonstrarea originii cuvântului urmează apoi definirea conceptului, spre a căruia întărire aduce foarte multe exemple (*aduc un om, aduc o trăsură, aduc fin, aduc mărturie, aduc roadă, aduc pace, aduc somn, aduc veste, aduc lipsă, aduc supărare, aduc nenorocire* etc.)

După aceea împărțind materialul limbistic a verbului *aduc* în cinci pasage, îl tractează și încă în folosința lui comună:

I. *a*) despre vietăți;

b) despre lucruri și fenomene;

c) despre o situațiune în genere.

II. în compozițiuni: *aduc a-minte, a-mente*;

III. *aduc a*) în proverbi, *b*) în idiotisme;

IV. formele imperative a verbului *aduc*:

a) adă, adâ, *b*) ado! *c*) adn! *d*) ad! *e*) a!

f) adu-ad, *g*) ado-adă;

V. Formele istorice a verbului *aduc*:

a) 1 persoană în singular a preteritului istoric (eu adus = lat. *adduxi*);

b) 1 persoană în plural a preteritului istoric (noi adusem: *adduximus*);

c) a 2-a persoană în plural a preteritului istoric (voi aduseți: *vos adduxistis*).

La tractarea însemnărilor cuvintelor observăm o ordine strictă, datele sunt legate de scriitori și au; cu toate aceste datele și le compune cu cea mai mare precauțiune. A ceea, că la care scriitor vine înainte mai întâi cuvântul din chestiune, la el e lucru secundar, și aceasta împrejurare îl scutește pe Hașdëu de aceea greșală, în care a căzut Weigand redactorul dicționarului germân istorico-limbistic, care adecă lucrând

datele lexicografice, a primit și greșelele anteriorilor săi fără de nici o critică strictă, fără de a se fi nisuit a corege acestea greșeli cu date scoase din scriitori. Foarte natural dar, că nu odată a trebuit să se cufunde în deducțiuni false la apariția primă a cuvântului din chestiune. Hașdëu se apucă dea dreptul de materialul limbei, și tractează scriitori ori opurile cutărui seclu așa zicând pre calea autopsiei, și în aceasta privință precum și în privința estinderii materialului *Etymologicum Magnnm* la toată întâmplarea întrece primele volume a dicționarului lui Grimm.

Împărțirea e curată și e ușor de privit preste ea. Materialul limbei prelucrat e scos în prima linie din produsele poesiei populare și din produsele literaturii bisericești; dar, că cest din urmă întru cât îi proptesc aserțiunile auctorului, nu știm, nici nu ne putem convinge despre cuprinsul isvoarelor lui, din cauză că nu putem ajunge la ele; trebuie deci să ne îndestulim cu aceea, că Hașdëu scrie așa; căci citează numai din manuscrise. La manuscrise ne vom întoarce mai jos.

Aduc a-minte e compozițiune (II.) la tractarea lui ce-i atinge topica auctorului își face o observare de însemnat, adică „în pozițiune negativă e frumos, dacă a-minte îi premerge cuvântului aduc“ (pag. 372.) Ar fi fost tare la loc aci și o altă observare referitoare la topică, adică, că cuvintele aduc a-minte nu urmează totdeauna înmediat unul după altul, ci acusativil ce le urmează lor se poate intercala și între ele, p. e.:

Aduce-și vor de Domnul a-minte

Și s'or întoarce la dînsul cu cînte

(Corbea, Psaltire, 1700, ps. 21.)

Observările-i făcute referitoriu la imperativ nu le pot adopta nici decum. Precum a văzut sub punctu IV. destinge șapte forme de imperativ al verbului aduc, cași atari, cari, ca variantele verbului a d u c, obvin atât în graiul viu cât și în scris. Mai întâi de toate în forma a d u syllaba accentuată e a doua, și o regulă așa zice, că syllaba întonată (accentuată) nu se poate perde.¹⁾

În limba română avem exemple nenumărate atât pentru synizesis cât și pentru synaloiphe; nici o limbă nu iubește într'atăta elipsiunile și prescurtările cași chiar limba română,¹⁾ dar pentru aceea spiritul limbei e credinciosul fidel al logicei stricte și nu greșeste contra legilor limbei. Nu poate greși dar nici în cazul acesta. Dintre cele șapte imperative pre formele adă, ad, trebuie să le derivăm dintr'alta și de la alta rădăcină. Suspițiunea noastră mai întâi cade pre verbul latin addio, din care poporul și-a format și conservat numai imperativul. Atât sunetul cât și însemnarea lui ne întărește în suspițiunea noastră.

La aceasta derivațiune însă mai încap observări, deoarece identitatea e numai aparentă. Să luăm în considerare exemplele enumerate la pag. 376 din punct de vedere al estensiunii geografice și a folosinței, și vom observa, că afară de forma adă la toate celelalte stratul li-e Ardealul, sau, după cum recunoaște chiar și Hașdëu, în cuvântul adă ultimul *ă* e (retoric), precând în a d u accentul cade chiar pe *u*. Esemplele lui Hașdëu is următoarele: adă o ladă plină, adă doă cofe cu apă (pag. 376).

A d a, din limba română s'a format, dar sau din a d d sau adsza (maghiar)²⁾; aceasta o adeverește și proverbul „addsza și nesze“ (add și ne), care obvine și în limba română: adă și na și fără de nici o îndoială a păzit aceasta formă maghiară: ne, nesze. Așadară cu forma imperativului adă, ad se folosesc ardelenii mai în toate părțile, unde-su mestecați cu unguri; numai prin aceasta derivațiune căpătăm cheia cu ajutoriul cărcia putem aplica correct formele apocopate (ad, a), nu însă din stricarea cuvintelor cauate prin încercătură de cuvinte.³⁾

Explicarea imperativului cu forma a d o nu o aflăm, ci din cuvintele următoare a lui Hașdëu c-tim, că asupra originei acestei forme

¹⁾ E caracteristică în aceasta privință propozițiunea următoare: n.ă'c's'ac un sac (mă duc să aduc un sac).

²⁾ Addsza în imperativ sufixul -s z a poate și rămânea, ca și în alte cuvinte pl. no-sza sau no (dicționarul lui Molnar), nesze sau ne etc. Cufur Nyör 1885. XII fasc. p. 540—43.

³⁾ Etymol. Magn. 378: formă de vorbire iute în cttul Făgăraș.

¹⁾ Diez, Grammatik der roman. Sprachen pag. 121.

nu mult și-a sfărnat capul, deoarece alunecă foarte ușor preste aceasta țesă. Anume zice, că „tot ad, nu adă trebuie să se cetească în poeziile poporane la Alexandri pretutindeni unde editorul pune adă-o dar din Balada Codreanul:

Măi bădiță, măi crișmar,
Ad o ploșcă de Cotnar

Cu alte cuvinte după Hașdău a d o nu e corect, ci pretutindeni e de a să scrie despărțit ad o și acest o conform exemplului citat mai sus e articolul feminin (una). E drept că în acest cas numai aceasta esplicare e la loc, dar aceea e prea mare cutezanță de a lăși pretutindeni acest cas, și tradează lamurit aceea, că Hașdău nu e în curat cu aceasta formă; și cu atât mai virtos, că p. e. în următoarele exemple nici nu urmează substantiv de genul feminin, la care s'ar putea referi articolul feminin o, u n a.

Pann, Proverbe II. 112.

Că ele nu te întreabă

D'ai negustorie slabă,

Ci a d o ! dă-i !

Arsenie dela Biserici „a d o aminte cuvintele tale șerbului tău.“

Dorofteiu 14, a :

Rădică-te, Doamne și Dumnezău sfinte,

De-ț înalță mâna și-ț ado a minte etc.

Explicarea cea mai simplă a imperativului a d o e următoarea: la a dă de regulă se alipește o-ul exclamațiunii ca un suffix și va fi din formă o adă, precum vom vedea mai jos prin derivarea mai regulată adă-o = ado!

Existința acestui suffix exclamativ adaus pre la numele de botez femești e fapt recunoscut în limba de toate zilele, și se poate auzi pretutindeni Mario, Ano, Iliano, Južo etc în locul acestora: o Mariă, o Ană, o Juliană etc. Că limba română cu ce predilecțiune lipsește acele cuvinte, cari în ord natural stau naintea verbului, în anumite casuri emphatice ca suffixe la verb, o dovedește limba comună (vorbirea de toate zilele) și o vor dovedi exemplele aci enumerînde:

„Aduceți-ve aminte, că acel ce nu învinge Vine în țara lui pribeag.“ (Conv. lit. 1887. p. 383);
Sfințască-se numele Tău.“ (Tatăl Nostru).

Ceru-i senin însă măhnirea

În peptu-mi se ascunde“

Spus-am lumii, i-am tot spus“

Însă și mai multe cuvinte se adaug ca suffixe, p. e.:

„O mamă finl rătăcit
Venit-și-a în sine.“

(Andrei Bârsan.)

Acest suffix exclamativ O se lipește și de imperativ servind în deosebi spre muicerea imperativului, sau mai bine zicând să prefacă imperativul rece într'o rugare modestă. Numai prin aceasta esplicare se pot înțelege formele de imperativ: h a i d o, v i n o, a d o, etc. etc. cari și-au eluptat existența lor și în literatură; cu atari forme ne întâlnim mai virtos în vechia literatură besericească și în traduceriile scripturei:

„Omiliar dela Govora, 1642, f. 90 b: și tu îți a d o aminte aceasta, carea te sulimănești și te ungi cu deresături mirositoare în multe chipuri spre înșelățiunea sufletelor celor neîntărite.“ Tot cu acesta înțeles îl aflăm și în psalmi lui Dorofteiu.

Că în acest cuvînt a d o, precum și în toate formele enumerute, o e într'adevăr suffix exclamativ, dovedește lamurit locul următor dintr'o poezie alui M. Eminescu, unde acest o se repețește:

Conv. Lit. 1887. p. 977.

O! v i n o ear în al meu braț,

Să te privesc cu mult nesăț,

Să razim dulce capul meu

De siul tău, de sinulu tău!

La pagina 354 vorbind despre adverbiul ad i n s (adv. entre soi. Archaism.), îl derivă din limba latină.

Dar ori și cât se nisuește Hașdău a ilustra, prin exemple aduse în ordine cronologică, înțelesul acestui cuvînt, totuși conclusiunea nu e în stare a ne convinge despre aceea, că a d i n s s'ar deriva din limba latină pentru-că, de și în citatele dînsului obvine în înțelesul ipsis, în ipsis, ipsos, inter ipsos, dintr'acestea încă nu urmează nici decum, că ar obveni și în înțelesul ad ipsum, cu atât mai virtos nu, de oare-ce nu poate cita nici un exemplu referitor la acesta; de altă parte însă este deosebire esențială între prepozițiunile in, inter (rămânere în loc) și între ad (tîntă mișcare). Cum s'ar și putea deduce, conform acestei disertățiuni, compunerea acestor prepoziții triplicate, cari se pot ceti p. e. la

Joan din Vinț (1689 GG. 6) „și tu adu aminte de îndurările și milele tale cele multe adu-ți aminte cu de-ad-insa.“

La pag. 338 despre sufixul *ădia* astfel scrie: *ădia*, sufixe de certains noms propres topiques. Mulți cred, că Mehădia... n'ar fi decât o corupțiune din *Ad Medium*, după cum se chiamă aceiași localitate în epoca Romanilor. Nici prin legi fonetice normale, nici prin vre-un fel de analogiă sau de etimologiă poporană „*Ad Media*“ nu putea deveni „*Mehădia*“. Asămănare între ambele numi... este o întâmplare, nimic mai mult. Fina- lele *ădio* e sufix și un sufix foarte interesant.“

În opul său *Istoria critică a românilor* acest sufix enigmatic obvine numai în forma *dia* și astfel scrie despre el: apoi „*Amarădia* și toate riurile sau localitățile cu aceiași interesantă finală *dia*: *Ciocădia*, *Cisnădia*, *Cernădia*, *Cinădia*, *Arpădia* etc., o formațiune nominală absolutamente necunoscută în Dacia orientală, și chiar în Transilvania mai sus de Sibiu“ (pag. 277. § 60).

De aceasta părere însă se deosebesc cea amintită mai sus: vom vedea în decursul tractării, că chiar în jurul Sibiului obvin (localități) nume de comune formate cu acest sufix. *Cisnădia*, abia de departe de o oară, ear *Cinădia* de departe de 4 oare dela Sibiu.

Spre producerea prototypului formativ de nume comunale Hașdău citează nume comunale, precum *Ciocădia*, *Arpădia*, *Apădia*, *Varădia*, *Manarădia*, *Cernădia*, *Cisnădia*, *Crevedia*. Ce e prima deducțiune din exemplele acestea? întrebă Hașdău. Existența unui vechiu sufix român usitat la formarea numelor comunale: *ădia*, care în țara Oltului obvine înaintea constant, mai rar în Ardeal, cu totul excepțional în partea apusană a României, și e cu totul necunoscut în Moldova (pag. 339) (Cfr. orig.)

Hașdău însă, deși și-a făcut deducțiunea sa, simțește, că aceasta e necompletă și pentru aceea pipăind recurge la limba sârbă, unde se pot afla cuvinte cu finalul *ădia* precum: *Grădia* (mulțimea grecilor), *Srbădia* (națiunea sârbă), *momădia* (tinerimea) etc. Acestea exemple — precum se poate vedea — îi răstoarnă cu totul deducțiunile de mai în-

ainte silindul spre rădicarea unei alternative, adică: că sau românii au împrumutat dela sârbi, sau acestia dela români.

Dacă vom examina numirile maghiare co-răspunzătoare a comunelor înșirate, vom afla, că aproape toate acestea numiri is împrumutarea numirilor maghiare, precum: *Varădia*: *Várad*, *Cinădia*: *Csanád*, *Cisnădia*: *Disznód* etc., și că accentul nu zace pe *ădia* după cum zice *Étym. Magnum*, ci pe *ădia*. În toate numele locale române obvine maghiarul sufix locativ *d*¹⁾, a cărui rol în numele locale maghiare e destul de cunoscut, precum: *Buzd*, *Parajd*, *Csanád*, *Disznód*, *Gerend*, *V. Hunyad*, *Tusnád*, *Tasnád*, *Naszód*, *Homorod*, *Enyed*, *N. Várad*, *Bánd* etc. etc. Existența și îndreptățirea acestui *d*, sufixul folosit la formarea numelor locale, în limba maghiară, a dezvoltat sistematic și în deajuns de clar în t. a XVI. a Nyőr-ului fasc. 3 pag. 112—114 Joan Frecskai²⁾, unde aduce mai multe de 500 exemple. Astfel conform mărturisirii lui Hașdău însuși, cetatea sa zidită pe năsip cade în ruini; deoarece *ădia*, ce obvine ici-coalea în numele locali din Ardeal și Ungaria nu e altceva decât derivarea numirei topografice regulată mai departe cu sufixul local *ia*,³⁾ care și fără de *d*, încă obvine în multe nume locali românești, precum: *Apatia* (*Apácz*), *Ilia* (*Illye*), *Ciucia* (*Csucs*), *Bucia*; după t: *Orăștia* (*Szászváros*), *Roșia*, *Simeria* (*Piski*), *Cernea*, (*Cserna*), *Valea* (*Válya*); aci aparțin *Orădia* sau *Oradea Mare* (*Nagy-Várad*) *Crivădia* și *Livădia*.

Numai conform acestei normative se poate esplica și formarea cuvintului *Mehădia*, deoarece-aceea esplicare, care îl derivă dela

¹⁾ Nyőr. II. tom se ocupă cu aceasta chestiune.

²⁾ După Frecskai toate numele locali provăzute cu sufixul *d* se pot împărți în 9 clase, și încă așa, după cum se derivă acelea din nume personali, de obiect sau dintr'alte nume, precum: 1) din nume de botez, 2) din nume de animale (*Disznód*), 3) nume de naționalitate, 4) nume de plântă, 5) nume personali, 6) alte nume de obiecte, 7) adjective, 8) participie și în urmă 9) multe nume, a căror rădăcină obscure.

³⁾ Câte odată *d+ea*, ma chiar și *t+ia*; sufixul *ia* însă e identic cu grecoscel și latinul — *ia* — *ia*, cari s'au folosit spre derivarea numelor țerilor, a cetăților și comunelor întocmai, precum: *Μακεδονία*, *Βερεγγίτις* Veneția, Ungaria, Valachia etc.

Ad Mediam, într'adevăr e numai întâmplare, precum observă foarte nimerit și Hașdëu. — Hașdëu nu e informat cu privire la accentul — á dia și de aci îi provine apoi eroarea. La cuvântul Alău (fasc. 3. pag. 604) așa cetim: „alău sau alëu; arrhes. Să aude peste Carpați. Alău=arvună. E peste puțință a-l trage din maghiarul „foglaló“ (așa la Cihac), dar totuș maghiar el este, însă vine din „eló“, avance commencement“. Cu alte cuvinte Hașdëu zice, că e cu neputință, ca amăsurat, dicționarului lui Cihac, să se derive maghiarul „foglaló“; însă aceea concede, că să derivă din limba maghiară, numai cât din cuvântul „eló“. Referitor la aceasta chestiune n'am aflat nicăiri nimica spre a putea ceti deci mă mărginesc la acești doi scriitori. Judecând după sunet acest cuvânt se poate deriva din „foglaló“ și „elóleg“, dar din „eló“ nu; după însemnare însă numai una poate fi corectă, și aceea e „foglaló“. Să lămurim însă acestea două concepte pe basa definițiunii, sub Foglaló ¹⁾ înțelegem aceea sumă de bani, care o dăm la vânzător cu ocaziunea cumpărării unui sau altui obiect, prin ce lucrul de vândut astfel ni-l cuprindem pe sama noastră . . . p. e. acest lucru e al meu, pentru că am dat și arvună pre el. Foglaló dar e equivalent cu cuvântul român arvună.

Cuvântul elóleg ²⁾ însemnează, când cumpărătorul îi dă bani vânzătorului încă înainte de ce i-ar fi pus în posesiune lucrul vândut. Elóleg în limba română însemnează=anticipațiune. Așadară foglaló și elóleg sunt concepte heterogene și nu se pot confunda unul cu altul nici în limba maghiară, nici în cea română. În urmă, după-ce însă am stătorit înțelesul lor, în asertiunea noastră ne întărește și analogia, întru cât maghiarul o în limba română se preface în ău p. e. akó=acău, hintó=hintău, fogadó=făgădău, lakó=lacău, hajtó=haitău etc.

Cumcă a lă u corespunde maghiarul foglaló, dovedește și ștrofa citată de Hașdëu (Doină de pe Murș):

„Du-ți bade dorul cu tine
Nu-l lăsa de-alău cu mine!

¹⁾ Vezi Czuczor-Fogarasi: Nagy Szótár (Dicționarul mare) la cuvântul foglaló.

²⁾ Dtto la Cuvântul elóleg.

Agriș. Despre cuvântul acriș serie astfel: forma organică a cuvântului este acriș, din acru (=lat. acrum) și sufixul deminutival — iș. Hașdëu cu aceasta ocaziune spre ajungerea scopului și-a fabricat numai iac'—așa originalul latin. Latina nu cunoaște cuvântul acrum, cunoaște însă adjectivul acer, is, e. Mai în jos încă vom avea ocaziune a descoperi cuvinte imaginate. Oare nu e mai aproape de acest cuvânt maghiarul „egres“, sau slavicult ¹⁾ a gres?

Încă numai la un cas voi mai atrage atențiunea stimatului cetitor, și cred, că i-am dat o imagine barêm cât de cât despre starea filologiei comparate în prezent, care mărturiseste despre aceea, că acestea scrutări științifice se află încă numai în desvoltare și nici decum în o stătorire serioasă. Cu ocaziunea esplicării interiecțiunii ait abătându-se dela regulă zice Hașdëu ²⁾, că cuvântul maică din cuvântul mat + că și că i în cuvântul aceste folosit uumai pentru întindere, precum arată exemplele analoage: șaisprecii, dintr' acesta șasăsprezeci, șaizeci, dintr' acesta șasăzeci, hoit din maghiarul „halott“ etc. Dintre esemplele produse nici una nu mărturiseste despre aceea, că cu rămânerea lui t ar fi căpătat întindere prin i. Mai departe nu e de crezut nici aceea, că limba română din cuvântul matcă, nu știu din ce cauză, ar fi format maică, că în limbă esistă și acest cuvânt matcă. Nici aceea nu se poate crede, că taică s'ar fi format din tătucă, tocmai din pricina espusă mai'nainte, deoarece în vorbire obvine pre lângă taică și forma tătucă.

Cu sufixul acesta — ca și cu natura lui preste tot încă nu-s în curat oamenii de știință ai românilor, unii îl țin de diminutiv și totodată și de sufix feminin, ear alții și între ei și Miklosich ³⁾ îl consideră de sufix compus. După Miklosich acest că nu e altceva decât formativul (sufixul) femininului, compus adeca din a și premergătorul t (e proteticum), care e în acest cas poate și lipsi, dar nu poate lipsi nici când din su-

¹⁾ Cfr. Mikl. Fremdwörterbuch I. El. 1. 3. și Diez D. 1. 11, care îl derivă dela lat. acer.

²⁾ Et. Magn. Rom. pag. 594.

³⁾ Miklosich, Die slav. Elemente in rumenischen p. 24. După Miklosich acest sufix — ce e de origine slavică.

fixul diminutival, încă se poate zice român-ă, țăran-ă, țigan-ă, lupoa-ă, dar și cu protheticul *e*: român-e-ă, tărăn-e-ă, țigan-e-ă etc.

Limba română dispune însă, afară de acest sufix, încă și de un alt sufix diminutiv — că, care se adaugă fără excepțiune la nume de genul masculin și feminin, ¹⁾ precum: taică, pui-că, dai-că etc., și care figurează în estensiune mare și în limba magiară tot în acest înțeles: leányka (fetiță sau fetică), fiucs-ka (copilăș), lepke (fluturel), bogárka (insectă mică), ember-ké (omuleț), etc.

Cuvântul acesta mamă în limba română are următoarele sinonime, mamă (popular: mumă), mămucă, mămuliță, mămușoară, mămuță; acestea din urmă toate sunt formate cu ajutorul sufixului diminutiv, ca-și în limba maghiară: anyács-ka, anyoka, mama, manuska. E lucrul de știut, cumcă cuvintele diminutive se folosesc totodată și ca cuvinte desmerdătoare.

Aceea întrebare ni se pune înainte acuma, că oare cuvântul maică *e* identic cu cuvintele amintite și exprimă el conceptul de „édes anya“ mamă dulce, și ca oare mai are și un alt înțeles? Are folos tipic în limba română.

După Cihac, ²⁾ însemnează: mère sau sourir religieuse, câte-odată și Notre-Dame.

Poporul însă numele Mariei, mama lui Christos Dumnezău, îl exprimă totdeauna prin acest nume îndatinat „maica preceastă“ ³⁾. În dicționarul Academiei n'au dat de acest cuvânt, de cumva nu întârzie undeva în glosariul neadat încă. După Cihac se derivă din slavicul *mati* (= lat. fons, focus), diminutivul dela acesta ar fi așadară matica.

Derivațiunea propriă de Hașdău nu se poate primi, deoarece folosința cuvântului matică eschide ori-ce ipotesă, ear derivațiunea lui Cihac pentru aceea nu corăspunde răcerințelor, pentrucă identitatea înțelesurilor nu să poate constata.

Așa cred, că e mai pre sus de ori-ce îndoială acel lucru, cumcă cuvântul matică (soeur rel., Notre Dame, măr: despre călugărițe) l-a luat limba română tot din aceea limbă,

¹⁾ Sufixele diminutive cari obvin mai des în limba română sunt următoarele: — ică, — ucă, el, — or, — iia, uță, cis, etc. Marică, tătucă, bădică, bădiță, orașel macrișor, drăgălaș etc.

²⁾ L. c. II. 182 și 288 p.

³⁾ Mère de Dieu.

din care le-a luat și următoarele expresiuni referitoare la acțiuni religioasă, precum: aghios (ἀγιος), aiasma (ἀγίασμα), amin (ἀμίν), apostol (ἀπόστολος), arhangel (ἀρχαγγελος), hotez (βαπτίζω), caluger (καλόγερος), archimandrit (ἀρχιμανδρίτης), iereu (ιερεύς), Isus (Ἰησοῦς), liturgia (λεειτουργία), panaghie (παναγία), și multe altele. ¹⁾

Astfel s'a format și din *μαία* maică. În limba greacă nouă încă și până azi se află cuvântul *μάια* în înțelesul de mătușă, daică, bună (mamă bătrână). Cumcă *μαία* și *μητήρ* se pot reduce la una și aceeaș rădăcină nu suferă nici o îndoială. ²⁾

Limba română n'a simțit, cumcă cuvântul *μαία* și *μάια* e deja diminutiv în limba greacă, ci l'a amplificat cu protheticul *e*, cum a făcut acest lucru la română, țigană, ungară și la alte cuvinte de acest soi, a devenit așadar româncă, țigancă, maică.

Dar cum e aceea, de acest cuvânt obvine și în limba slavică? Referitor la acest lucru ne deslucesc în deajuns disertațiunile lui George Chitz și Cihac, cari se referesc la acest lucru, și în cari desvoaltă foarte frumos acel lucru cum a trecut multe cuvinte grecești în limbile slavice. P a n a g h i a p. e. obvine și în limba slavică vechiă: panagiya, obvine în limba rusă și sîrbă, expresiunea hotez e divulgată și în limbile slavice; tocmai așa, și în acelaș timp s'a divulgat și cuvântul maică în aceasta expresiune îndatinată; maică precistă, cu timp aceasta expresiune folosită *ματ'εξοχίην* despre Maria s'a folosit general și spre exprimarea conceptelor de mamă, mătușă.

Foarte bine observază George Joanid profesorul veteran al limbei grece din București, că oamenii de știință ai rumânilor în entusiasmul lor se înfiorază și de acelea cuvinte, cari apar a fi *slavice*, și o fac aceasta din aceea

¹⁾ Influența limbei grecești asupra celei românești o caracterizază în deajuns următoarele șire: Dimineața sa început liturgia servită de Archiepiscop și metropolit; evangelia s'a citit în limba greacă, ear în decursul liturgiei s'a chirotonit un ipodicon, un diacon și un proto-diacon.

²⁾ Curtius, Grundzüge 5 p. 333; Auf jeden Fall entstammt auch *μαία* derselben Wurzel, wie *μητήρ*, si după el cu înțelesul de diminutiv „Mütterchen.“

causă, căci necunoscând alte limbi, grecești în cunoașterea unor cuvinte de origine comună; anume aceste cuvinte s'au străcurat, din limba greacă veche, atât în limba rumână, precum și câte într'un dialect slav. Și dacă vom mai adăuga încă că rumânii au stat aproape în patru sute de ani în legătură cu imperiul bizantin, nu numai în privință comercială, cât mai virtos în cea religioasă; dacă vom ști, că influința grecească, pre lângă multele ei pedeci, în privința culturală a avut un rezultat binecuvântat față de rumâni, întru cât adică i-a provocat la studiarea serioasă a limbii și literaturii grecești; dacă vom ști în urmă, că sub domnia lui Vasile Lupul influința limbii grecești a fost foarte mare asupra poporului rumânesc: chiar nimica nu ne va sili să tragem la îndoială originea cuvântului maică dela grecescul *μαίκα*.

Pe baza aceasta putem continua și mai departe deducțiunile noastre. La rădăcina aceasta *ma* și la cuvântul acesta *μαίκα* se poate reduce și *aia*, care după Etym. Magnum (5 aia, p. 572) e indeclinabil și înseamnă: matronne, dame, moașă, daică¹⁾. În limba greacă obvine mai virtos în agrări, iar în cea rumână e indeclinabil. Dintr'acestea urmează aceea, că identitatea de facto a înțelesului acestui cuvânt ne îndreptățește spre semnificarea cuvintelor și dintr'alte limbi, dacă se unesc sunetele după scrutări stricte.

Derivațiunea lui Hașdău (aia este latinul vulgar avia, baba; aiu în l. lat. avius, moș) pentru aceea nu e la loc, pentru că 1. avius e cuvânt imaginat, pre care nu-l cunoaște nici limba urbană, nici rustică; da, cunoaște însă pre *avus* (moș), care cu aia n'are de a face nimic; 2. pentru că avia în limba latină nu obvine nici când în acest înțeles *dame*, daică.

Partea III.

Precum am văzut, Hașdău voiește a cuprinde întreg tezaurul limbii rumâne — scris și tipărit — în Etymologicum Magnum. Așadar acest dicționar țintește nu numai la înțelesul deplin a cuvintelor singu-

ratice, ci prin citarea mărgăritarelor literare va reaminti iarăș zilerii literaturii, ci erau aproape să fie dați uitării, va împretinoși națiunea cu cei necunoscuți așifind iubire încă față de scrierile lor; dar, că oare prin prelucrarea materialului din manuscripte se va rădica valoarea opului, aceea rămâne întrebare pendentă.

După părerea mea manuscriptele aceste formează călchiul lui Achile al acestui op. Așa cred, că azi, a scrie numai pe baza manuscriptelor, precum e Etymologicum Magnum, nu e chiar în timpul său; a scrie pe baza ataror manuscripte, la cari lumea iubitoare de știință nu poate ajunge, cari preste tot n'au fost supuse ascuțișului criticei, e identic cu acel lucru, când punem fundamentul unui edificiu grandios și pre mai mulți secli numai pe năsip, sau îl construim din un atare material, care preste puțin timp are să se ruineze. Acest lucru cu atât mai virtos trebuie bine precugetat, cu cât vedem azi, că și tipărirea cărților înaintează cu putere mare și că societățile, cari patronează literatură, sacrifică neîncetat sume colosale spre edarea opurilor istorice și limbistice.

Manuscriptele în literatură is ecuivalente cu aurul ce zace afund în sinul pământului, cari numai atunci vor putea trece prin proba de foc, dacă vor fi în stare ași dovedi nașterea lor legală înaintea judecătoriei, și dacă în conținut vor fi oglinda fidelă a faptelor sancționate prin istorie, și manipulantele conștientios al limbii. Infantelui ne născut încă nici legea nui garantează drepturi civice. Manuscripte nu s'au prelucrat nici la o națiune, Rumânia dar și în aceasta privință e originală, și dacă Rumânia e constrinsă de a face așa ceva, atunci documentează despre aceea, că încă nu-i pregătit înde-ajuns terenul pentru redactarea unui dicționar istorico-limbistic. E curios, că Hașdău și codicele Voronețian, care s'a edat pe speșle Academiei întregit cu esplicările lui Sbiera, îl citează după manuscriptul aflător la Academia, cu toate că n'ar fi nici o influință dăunăcioasă, dacă în fascielele viitoare ale dicționarului am putea ceti citatele din Codicele tipărit, și aflător la îndemână pentru fiește cine.

¹⁾ Vezi înțelesul *ιάίκα* (cuvânt neogrecesc)

Cutez a crede, că Ilașdenu recunoscutul critic și scrutator ager, nu va trece decîi cu vederea acestora manuskripte ades prelucrate în opul său; dar aceasta e numai credință bîndă, care pe terenul științei nu e factor. În următoarele; am însemnat pe scurt câteva manuskripte, ale căror materiă se va prelucra, iată-le!

Mss. Sturdzan în Acad. Rom. (Arsenie dela Bisericani. 1650!)

Mss. Acad. Rom. (Corbea, Psaltire, 1700).

Mss. în archiva statului (Constantin Brâncovan, 1694)?

Cod. Mss. miscell. al biser. sf. Nicolae din Brașov (Cuvîntul sf. Joan Crisostom);

Mss. Acad. Rom (Psaltirea Scheiană din secl. XVI.);

Mss. Harl. 6311. B. British Mus. (Evangeliarul dela 1574.);

Mss. în Arch. Statului (Condica Brâncovenească, 1696);

Mss. Acad. Rom. (Codicele Voronețian, 1550);

Mss. al Societății Archeologice din Moscva;

Mss. Harl. Brit. mus. (Radu din Mănicești, 1574);

Mss. Archiva statului (Inventarul de avere a mănăstirii Arnota din an. 1741);

Mss. Sturdzan în Acad. Rom. (Glosar slavo-român circa 1680);

Mss. în bibl. Societății archeolog. din Moscva (Materialul glossografic, circa 1670);
Dicționarul romano-lat. Mss. 1670. (unde-e?)
Dicționarul macedo-român, în Acad. Rom.

Dicționarul Jeromonachului Macaria din 1788 (Mss. bibl. centrală din Buc.);

Mss. în Arch. Stat. (Tract. de medic. populară din secl. 18.);

Mss. în Brașov (Legenda sfintei Maria Egipteană 18 sec., Legenda sf. Vineri, 16 secl., Legenda lui Petru și Paul etc.

Dicționarul Mss. bănațan circa 1670;
Cantemir, Ist. Ieroglif. (Mss. în Acad. Rom.);

Mss. Arch. Stat. (Inventariul M-ii Cotroceni, din 1681.)

Acest concept nu exhaurează nici pe departe numărul Manuscriselor prelucrate și folosite; acestea le-am adunat numai de prevre-o câteva pagini, poți zice că nu e pagină pre care să nu se facă provocare la manuskripte de două-trei ori, ma și de trei-patru ori. (Conf. pag. 149, 263, 267 etc.)

Tinera literatură românească încă nu e scutită de atingerea (mestecarea) mânilor nedibace, tocmai pentru aceea redactorul (auctorul) trebuie să grigească foarte bine, trebuie să pună sub ascuțișul criticei toate monedele (monumentele vechi) ce are să le așeză în sieriul tesaurilor națiunei, nu cumva folosirea să tragă după sine obscuritatea monedei adevărate!

Că cât e de critică pozițiunea lui Hașdenu față cu manuskriptele, voi servi cu exemple concrete. Literatura română, în înțelesul strîns al cuvîntului, se începe cu cronica lui Hurul.¹⁾

Până în anul 1856 pretutindena a fost ținută de document autentic, și din punct limbistic a format un fragment prețios al literaturii din seclul al XV-lea. Aperarea ei a fost misterioasă, și tocmai așa de misterioasă a fost și dispărerea ei; căci principiile critice moderne au răsturnat autenticitatea fragmentului de mare însemnătate. Irregularitățile limbice a fragmentului, expresiunile și legăturile sintactice neindatinatate, datele ce diferesc de faptele de până acum, descrierea scoasă din o lume închipuită a unui sistem de guvern posterior, într'atât de clar au arătat timbrul scârbos al falsificării, încât ținuta lui Philippide²⁾ spriginită prin argumente tari toată lumea științifică și-o apropiat șie-și așa încât azi apare de lucru curios o atare aserțiune, ca-și pre care o accentuază acum de curînd Blaramberg³⁾ despre acest fragment istoric „planant sur l'abimee des siècles est parvenu comme par miracle jusqu'à nous, et s'est chargé de dissiper les ténèbres qui enveloppaient cette periode de transition, qui cachaient, le berceau de nos institutions et de jeter un jour complet sur ces premiers tâtonnements de nos pères.“

Oare dacă ar fi rămas acest document ca manuskript, n'ar fi ajuns la el Săulescu,

¹⁾ O-a tradus în l. română Clănău, și o numesc Isvodul lui Clanau. Justin Popfiu astfel scrie despre aceasta (Transilvania, 1868, p. 44): „Hurul este acela, dela care datează literatura noastră în înțelesul mai strîns“.

²⁾ Convorbiri Literare, 1882, octb.

³⁾ Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours, par Nicolas Blaramberg, Bucarest 1886. pag. 49.

Codrescu și Philippide? și oare potere-ar valora materialul limbistic a unui atare document în *Etymologicum Magnum*?

Atanasiu Marienescu a compus și edat o colecțiune de poesii populare sub titlul de *Colinde*.¹⁾ Acest tomșor cuprinde în sine colindele ce le îndatinează a le colinda poporul la crăciun, și astfel ca atare e tesaur literar prețios!

Dar ce colecțiune a (poesiilor) colindelor e aceasta?!⁴

Marienescu le-a provăzut pe acestea într'un alt știl, într'un alt vĕstmĭnt, în loc să le fi lăsat în simpla lor originalitate sanctificată prin tradițiune și prin valoarea lor literară lipsi aceste flori de mirosul lor nobil, pre unele le-a schimbat și le-a înlocuit cu flori artificiali (înțeleg aci produse artificiale). A dat lumii prin acelea poezie populară, care într'adevăr nu e a poporului, sau cel puțin așa după cum sunt acelea espuse; ci acelea sunt mistificarea simțemintelor personali cu acelea a-le poporului, despre cari A. Densușan se exprimă astfel: „a cerca acum în aceste poezii poporului, spiritul, modul de cugetare, limba; datinele, mitologia lui, atata ar însemna, cât a căuta perle în traista cerșitorului!“

Aceste exemple scoasă din cercul productelor prosaice și poetice, spre adevărarea falsificărilor de secur nu-s unicele în literatura română, și cu greu se poate crede, că dintre numeroasele manuscripte fiește-care ar putea suferi ascuțișul critice severe.

Rămâne înderept încă numai ventilarea unei întrebări adecă, că cum e ortografia *Etymologicum Magnum*-ului?

O întrebare foarte ponderoasă și totodată călchiul lui Achile al literaturii române îl formează ortografia. Literile diforme ale ortografiei cirilice, a ținut timp îndelungat în chirie literatura română, cea bisericească încă și azi, pre când Petru Maior vĕzĭnd, încă pre la începutul secolului acesta, cea mai puternică pedecă la cultura mai înaltă în literile acestea, toată nisuița i-a fost, ca să desbrace limba din acest vĕstmĭnt diform, despre care astfel se exprimă Șincai²⁾ în o epistoală a sa

adresată lui Joan Lipszky: „si hi characteres (Cyrilliani) diutius et mordicitus retinendi sunt, me Hercule, si Apollo concurrat, grammaticam valachicam nemo scribet, deberet quidem tot regulas figere, quot voces reperiantur.“

Proba primă o au cercat cu litere latine Samuil Clain și George Șincai în 1780 gramatica „*Elementa linguae Daco-Romanæ sive valachicæ*“, care a vĕzut lumină în Viena.

Adeverindu-se de neajunsă literile latine spre esprimarea tonurilor limbei române, pipăirei i-sa deschis un teren așa de vast, întru cât în lipsa regulilor ortografice stătorite a scris fiește-cine după cum i-a trăsniț prin cap și pentru aceea toți au scris corect (?), până-ce la mandatul guvernului s'a conchiemat la Sibiu o adunare din oameni de fach, cu acel scop, ca să statorească o ortografiă generală cu litere românești pentru tipărirea legilor și a altor publicățiuni officioasă. Aceasta împregiurare a inspirat viață în sistemul etimologic a canonicului din Blaș: Cipariu. Ortografia lui ideală însă a durat numai puțin timp, și acum are aproape numai valoare literară. Tit Maiorescu în anul 1866 a declarat rĕsbel acestui sistem; în tomul său voluminos de critice a desfășurat avantajile preponderante a sistemului fonetic față de cel etimologic.

Până când în Ardeal și Bucovina înainta transcrierea cu pași liniștiți, pre basă științifică și în direcțiune națională, până atunci în București la Academiă, câțiva scriitori tineri, ce au absolvat pe la universitățile din Italia, au creat o ortografiă italiană, care nu se unește nici cu scrutările științifice, nici cu spiritul limbei române; dar spre noroc, atât creațiunea aceasta, cât și a lui Cipariu o-au apĕrat giganția unui sistem mai sănătos, și astfel amĕndoanĕ sistemele s'au scoborit în mormĭnt încă la nașterea lor.

Academia de atunci până în 1884 n'a pășit cu sistem hotărĭt, a așteptat fiitoare stătorire prin schimbarea viuă de idei. Ortografia edată de Academie în 1884 însă a produs un așa efect, încât nu o profesază nici chiar aceia¹⁾ cari au votat în Academiă

¹⁾ *Colinde*, de Al. Marienescu, Pesta, 1859.

²⁾ Papiu Ilar. *Tesaur de monuminte latine* pag. 87.

¹⁾ Acest obiect e tractat mai pe larg în „*Transilvania*“ 1884 p. 56—58, unde sunt înregistrate și cele 17 reguli stătorite de Academiă.

pentru ea, și astfel așa se vede, că și mai departe va fi iertat în România liberă — după cum scrie Marienescu — a scrie cuvântul România în șapte moduri, precum România, Romania, Romînia, Rumânia, Rumunia, Romaniea, Romănia, Rumănia etc. Ortografia Etymologicum Magnumului e rezultatul unei judecăți mai clare și e practică. Ea se deschilînește în multă privință de principiile ortografice profesate de auctorul în alte opuri de mai 'nainte a căror schimbare din cînd în cînd se reoglindează în aceasta. Nu e tocmai de trecut cu vederea această lucrare a lui Hașdëu, că adecă cu ocasiunea citării isvoarelor, nu aplică sistemul ortografic al scriitorului citat. Scrierii vechi cyrilice numai ici-coalea îi mai lasă rol, și acela mai virtos acolo, și pentru aceea, ca să servească de cinosură la exprimarea și scrierea respectivului cuvînt.

Nisuița aceea a lui Hașdëu, spre a arăta adecă trecutul departe a unelor cuvinte, și încât se poate a le reduce la rădăcina vechiă, din care se derivă espresionile tuturor limbelor surori, poartă pe sine timbrul școalei vechi a etimologiei. Școala nouă limbistică germăna, în frunte cu Brugmann, sa întors cu antipatiă dela aceasta direcțiune, și Pott p. e. nu se uimește a reconștrui nici cînd forma vechiă, ci stătorește numai aceea, că cu cuvintele tractate sînt cuvinte collaterale, așa dar el nu se nisuește spre descoperirea rădăcinii comune și modul acesta de scrutare al lui îl scutește de multe erori, în cari cade Hașdëu câte odată prin întăritările cauzate de purism: „cu toate că scopul științei nu e îndestulirea curiosității, sau multpuțin a deschide teren coniecturilor compuse cu mult spirît; ci scopul ei a lăți împărăția adevărului, și a strînge astfel erorile între hotare mai mici.“¹⁾

Pott cu ocasiunea critisării dicționarului lui Benfey²⁾ a arătat pericolele provenitoare din cercarea preste măsură a rădăcinelor și a recomandat mai bine recunoașterea conștincioasă a neștiinții referitoare la multe întrebări, în locul științii a toate neprecugetată. Sfatul acest bun

recomandat de Pott, îi pote interesa în mare parte și pre români.

Cu esplicarea cuvintelor în legătură strînsă tractează Hașdëu totodată și datinile și moravurile, precum și mitologia daco-română și prin aceasta tot de-atâtea-ori aduce în legătură limba româna cu cea latină. Auctorul ar lucra la loc atunci, dacă eșind din cercul strîns a auctorităților și mitologiei române s'ar estinde și la cea slavică, — grecă, — și eventual și la cea maghiară, adecă într'atîta încât au împrumutat din acestea, și ar face un serviciu bun, dacă la capătul opului ar înregistra cuvintele acelea în ord alfabetic, cari ne-ar îndruma la esplicările acestor datine, acestor imagini mitologice, ca astfel părțile mitologice. împrăștiate ici-coalea adunându-se în un întreg, să ne dee în chip lămurit.

Partea a IV.

Prin acestea am voit a espune în câteva cuvinte cuprinsul celor trei fascicli apăruți din dicționarul istoric și etimologic de scriind în România direcțiunea opului, atitudinea auctorului și ideilor ce voiește a le da trup. Am voit a ilustra pe scurt, că în capacitatea lui Hașdëu națiunea română vede și a aflat o garanția corespunzătoare spre ducerea în îndeplînire a marilor așteptări, dicționarul lui stă pe nivoul corespunzător a științei de azi; numai de aceea poate fi temere, că voind a încungiura Seylla lui Cihac, supunându-se patimei lui iuristice, astfel va frământa materialul pus de Academie la dispozițiunea lui, încât va cădea în cealaltă extremitate încă și mai periculoasă, în Charibdis.

În urmă am voit a indigita, că prin Etymologicum Magnum țara vecinoasă voiește a rădica un altar, o atare națiune, a cărei presă recunoaște lămurit, că literatura ei numai în timpurile mai dinapoi a luat un atare avînt, care prin Ungaria s'a manifestat pre la anii șesăzeci; voiește a rădica altar națiunea, care cu recunoștință sincera și depune tributul său în următoarea declarațiune: „Ungaria în timp îndelungat a fost pentru noi oglinda civilizațiunei apusene, de unde a strălucit și la noi câte o rază frîntă și palidă.“¹⁾

Nicolau Putnokky.

¹⁾ Curtius Grandzûge 5 pag. 42.

²⁾ Berliner Jahrbuch 1840. p. 623. etc.

¹⁾ Convorbiri literare 1886. Nr. 8, pag. 688.

JANCU ȘI REVOLUȚIONARIII ROMÂNI.

Avram Jancu a fost moș. Vidra de sus zace sub Găina. Acest munte e acela, în al cărui vîrf țin moșii tîrgul numit de fete; din el isvorește Arieșul mic, care după aceea la Ponorel, care cu câte-va oare zace mai departe, se unește cu Arieșul mare.

Vidra de sus adică zace în o parte ardeleană a munților bihoreni, abia de câteva oare de Cămpeni în valea Arieșului mic, în rădăcina Găinii. Numărul locuitorilor neuniți e cam 3000, din lemnăria trăiesc; lemnele lor pentru zidire, și vasele lor din lemne le poartă departe, pre la piețele Turdei, Abrudului, Aiudului și Alba-Juliei. — Popor sîrgincios, lucrător, cum sunt preste tot moșii.

Valea Arieșului mic e pitorească. Călea comitatensă bine grijită duce până la poala Găinii. Scoborînd de cătră Găina între casele aruncate, tocmai lângă drum și Arieș, vedem casa unde s'a născut Jancu. — O casă comună moșască, cu acoperiș de șindile; cu trepte de cătră stradă, care conduc în coridor; sus și jos cu locuință, cu ocol strîmt. — Tot edificiu e făcut din lemne, în stare mai ruinată. Perirea a pus mîna pre el, căci nu este cine să-i poarte grigia. — Azi e posesiunea asociațiunii române transilvane pentru cultura popului român, cu toate apartînătoarele. Doi plopi stau imediat la gardul de brad, Jancu i-a sădit pre ambii.

Murmurul căderii apei dela Vidra se aude aice; și de-a dreapta și de-a stînga sînt munți cu păduri de brazi, cu livezi frumoase verzi, cu rîulețe, cu hornurile, adică coperișele fumigante ale cătorva căsi, căci despre hornuri în rare casuri putem vorbi: aproape dealul melciului, ai cărui melci petrificați servesc de piatră bună pentru drumurile comitatensă. — În albia curată a Arieșului, în apa limpede, acolo strălucesc păstrăvii; despre regiunea cea mai frumoasă e vorba și cea mai romantică, care încântă pre călătorii uimit.

Aice s'a născut Jancu în 1824. Tatăl seu a fost un moș avut, ceea mai mare autoritate în sat, care și-a iubit copilul cu căldură înfocată, și a voit, ca Avramușul lui să fiă domn. Jancu și în starea lui necultă a fost mai gingaș, mai fin decît ceialalți prunci din sat; blînd și firm, câte odată capricios și în

hoțărîrea sa nu totdeauna constant; nimica n'a fost în simțul și afecțiunile lui sêlbatice. În școalele din Abrud și Zlatna a învățat cu eminentă, și-a iubit conșcolarii sêi; ca învățacel nici-cînd n'a știut, că el nu e de o națiune cu ceialalți. Afară de aceea în școalele muntoase maghiare așa spirit era, care domnia; pruncii români și azi se simt acasă acolo; învață cu mare iubire limba maghiară, are parte din iubirea adevărată, și arată aplicare adevărată față de conșcolarii sêi de altă limbă.

Jancu aceasta iubire și-a păstrat-o și în sminteala sa. Cine cunoaște istoria lui Jancu după întemplările din 1848 începe a conpătimi cu dînsul și și faptele lui din revoluțiune a judeca obiectiv. Maghiarimea din munți și sub revoluțiune a simțit simpatia față de regele munților. Multe cruzimi s'au făcut acolo, dar Jancu după isvoare maghiare n'a avut parte în ele.

Cea mai mare acuză în contra lui Jancu arădică Kosuth: eacă ce zice despre el:

„... unul, ca cel mai activ conducător acestei oardă furibunde, Jancu se duce în Viena să-și iee premiul din mîna împăratului tînr. Și a căpătat cruce de merit și a primit rēcunoștința depre buzêle împăratului.“

Nu mi-e scopul a cănta imnuri asupra lui Jancu, dar aceea voesc a arăta, că Kosuth prea aspru l-a judecat și că judecata lui nu e justificată prin fapte. Jancu crucea pentru merite n'a primit-o.

Jancu nu se pote alătura cu Balențiu și Axenții revoluțiunii. Cruzimea și sêlbaticimea aceasta nu o aflăm în Jancu. Din altă materie a fost el creat; în simț mai fin, în îndurare prunc, în humanism liberal, totdeauna gata spre fapte bune.

Sîngurul a fost dintre revoluționarii români, care s'a luptat pentru o idee politică mai sublimă; cu vederi europene, nu la condus oarba patimă în contra maghiarilor; el era preste soții-lui. Numai în el s'a încrezut comisiunea revoluționară din România, cu el a stat în corespondință, lui i-a arătat nisuințele sale politice; pre el l-a provocat în luptă lângă maghiarii în contra rușilor... dar n'a fost destul energie, împrejurul sêu l-a învins, speranța în el depusă s'a înșelat

și așa s'a nimicit cauza (adevărată) dreaptă și la românii din România.

Dar să vedem și starea revoluționară din România din 1848. Așa vom înțelege mult și din mișcărilor ardeleane. — Vântul libertății l-a adus în mișcare și aerul din cele două principate. În mijlocul lui Martie s'au adunat boiarii Moldovei în Jași, fără multă sfătuire a făcut o petiție pentru reforme către principele și i-a și întins-o aceea. — Mihail Sturza a promis coregerea erorilor, dar prin influința rusă după aceea altcum s'a cugetat și în 28 Martie (după călindarul grec) i-a împresliat cu sulita pre cei adunați, și pre conducători i-a pus în feră. — În Moldova dar iute s'a potolit mișcarea, liberalii fugăriți, țipați în pușcarii.

Mai mare menșiune a luat revoluțiunea în București. Domnia rusă a fost urită deja, legile impuse rusă (Regulamantul organic) au exprimat ori-ce idee mai liberală, starea a fost nesuferită. S'a cugetat de republică română. Tinerimea crescută în străinătate nu s'a putut espune absolutismului; dar și poporul n'a mai putut suferi, pentru-ce în multe locuri s'a răsculat.

În 21 Junie au prins pre mai mulți. Mai mulți dintre revoluționarii din orașul principal au fugit în Islas; acolo a fost deja colonelul Tell și căpitanul Pleșoian, cu două trupe de dorobanți; au desfășurat steagul revoluționar, au pronunțat constituțiunea despre-ce au înștiințat toată țara și și comisiunea bucureșteană. — Revoluțiunea au primit-o cu însuflețire în tot locul; poporul și țara, ca și cum s'ar fi trezit dintr'un somn letargic

Revoluțiunea era contra rușilor. — Principe era Bibescu.

Prefectul județului Romanat Magher i dă de știre vodei, că revoluționarii vin la Craiova. Bibescu i dă poruncă, ca îndată să se pună pe drum, să atace pre rebeli și să impuște pre conducătorii lor.

Capitala română la vestea din Islas vine în ferebere. Bibescu voind a arăta, că el nici decât nu e înfricat de cele întemplate, în căruță deschisă esă la preumblare cu ministrul Villara. Trei tineri înarmați se pun în birjă îl ajung, pușcă asupra lui, dar fără să-i poată face ceva.

Sub acest timp Eliad, Tell și Ștefan Golesecu din Islas cu trupele amintite vin către Caracal. În cătrău au mers a răsculat satele, și a pus în drum către capitală pe fie-care, care era capace de armă. — Pre biserici, edificii erau steaguri; pre tot locul mare era bucuria și însuflețirea. Când poporul răsculat din mai multe mii a venit la Caracal, Magher cu 600 de dorobanți înarmați i-a venit înainte; nu cu împușcături, ci cu îmbrățișări sau primit, strigând cu însuflețire: „să trăiască constituția!“

În ziua următoare poporul pus în mișcare era imens. La apropierea lor prefectul Doljului Jancu Bibescu și colonelul Vladasan cu două sute de pedestrași eși din Craiova și predau locul revoluționarilor.

În capitală în 23 iunie a sosit proclamația din Islas. Nița Magher pre piațul Lipsican cetește unul din ele înaintea poporului, poporul injură palatul principelui și poștește întărirea constituției; Bibescu la aceste părășește Bucureștii și fuge în Brașov. În 28 iunie revoluționarii ocupă Bucureștii.

S'a întemplat aceea eroare și negrije din partea regimului, că n'a avut grige de oastea concentrată sub Odobescu și Solomon. Numai așa s'a potut întempla, ca palatul, în care s'au adunat membrii regimului spre sfătuire, lau încunjurat miliția și i-a reținut pre membrii constituției. Din acest confus Magher i-a scos pre membrii acestia, cu sabia scoasă, trece preste impresurători, și cu câțiva dorobanți se închide într'o chilie a palatului și acolo cu bravură se apără până-ce vine Joan Brătian cu poporul răsculat și îi scapă din această stare neplăcută. Cei doi conducători s'au prins. Lupta a constat viața alor 13 oamenii.

Reacționarii, boiarii consimțători cu rușii, propagă vesti diverse, că adecă oastea rusă e deja înaintea porții Bucureștilor. Regimul la aceasta se retrage din capitală, și cu o parte a oastei se gată a refugia între munți spre a aduna gueriliști cari să-i neliniștească pre ruși. Dar miliția i-a înșelat, pentru ce apoi membrii reanții fug în Brașov.

Aice aud, că Rușii, nu numai că nu s'au dus în România, ci s'a și retras și din Moldavia și s'a dus pe aripa stîngă a Prutului; la ce apoi regenții se duc înapoi în Bu-

curești și fără resistință earăși încep la conducerea treburilor.

Aceasta a fost starea lucrurilor, când în august pașa Sulejman cu Emir effendi, ca delegații sultanului, vin în România, și în numele sultanului răcunosc constituția din Islas și concred gubernarea țării lui Eliad, Tell și Nicolae Golescu. Poporul cu mare însuflețire a primit delegații sultanului în capitală.

Într'aceea în Constantinopol s'au schimbat lucrurile. Rusul tot mai mare influință începu a-și câștiga și consulul republicei francesă după întâmplările din Paris tot mai rătras era, într'atâta, că n'a cutezat a provoca porta ottomană la răspingerea postulatelor rusăști. În guvernul turcesc s'a făcut schimbare; în locul Sarim pașei pășeste Resid pașa, care la tot casul a voit a se împăca cu Rusia și prin aceasta încunjură acusa politicei aventurioase.

Legatul rus Titoff cu ton decis poftea delaturarea lui Suleiman și reocuparea principatelor române cu oaste comună, restituirea „Regulamentului Organic” și denumirea unui guvernator.

La mijlocul lui august vine cu tabăra sa la Brăila Resid pașa, în a cărui urmă era și Fuad effendi noul comisar turcesc. Golescu prefectul comitatului, înzădar a protestat în contra așezării. Nu preste mult și Duhamel, comisariul rusesc, s'a pus pre naie la Galaț și vinea în sus pre Dunăre.

Revoluționarii români adunați într'o comisiune navigau cătră Constantinopol. În septembrie 25 au prins pre mai mulți; caimacanul Valachiei s'a făcut Constantin Cantacuzin și cu aceasta ordinea vechiă s'a restituit în principat.

Pre revoluționarii prinși Eliad, Tell și Golescu i-a esportat până în Turnu-Roșiu, la hotarul Ardealului i-a eliberat, făcându-i să promită, că mai mult nu se vor răntoarce în România.

Frații Costacha, Nic. Bălcescu, Dimitriu și Jon Bratian, Cesar Boliac, frații Golesci și alții au fost puși la Ghiurghievo pre naie, și după călătoria de 3 săptămâni eliberați la Orșova. — Și pre ceialalți revoluționari i-au fugărit din țară.

Aceasta a fost dară decurgerea revoluțiunei române. Așa s'a început emigrația română.

Dintre guvernatorii români Eliade și Tell s'au așezat în Sibiiu, care nu preste mult a devenit centrul emigrației române; Golescu s'a dus la Paris.

Emigrația română prima datorință a avut a protesta în contra ocupării rusă. Prin Jon Ghica revoluționar așezat în Constantinopol, protestul subseris de 18 revoluționari cu autoritate s'a predat sultanului.

Dar se vedem acum ce legătură a fost între emigrația română și conducătorii români din Ardeal.

Emigrația română din Paris la a. 1848. a făcut o programă după care să lucre, carea totodată a referit la conștruirea întregii emigrațiune. — Lucral principal: unitate în acțiune; în fruntea emigrațiunei să stea un singur bărbat; reședința să fie în Constantinopol. — Emigrația să-și aibă reprezentantul său la fiă-care curte domnitoare europeană, care să aibă obligațiune a suscita simpatia față de poporul român și a se nisui ca drepturile țerei să fie recunoscute; totodată curțile să se facă atente la periclul, ce s'ar naște din aceea, dacă în orient poterea rusă ar deveni la supremația.

Punctul interesant al programului este: Conțelegerea cu partidele liberale din Ungaria Ardeal, Italia, Polonia, și Germânia; înființarea spriginului fraternității și libertății comune. Cu un cuvînt programul s'a referit la toate popoarele asuprite.

Punctul ultim cu aplaus general s'a primit. Emigrația a pășit în contact cu partida liberală a popoarelor; mai ales față de Ungaria, emigrația s'a cugetat de formarea legiunelor române, ca să ajute la triumf ideile maghiare, ba colonelul Magher a fost îndrumat ca să vină cu oastea sa în Ardeal, acolo escitând comunitate de interes între sine și poporul român, să împace pre români cu maghiarii, sub steagul libertății să lupte contra reacțiunei austriace.

Însă rătragerea s'a ivit în emigrația română. Eliad și Tell s'au cugetat și s'au proclamat de capii emigrației. Șezând în Sibiiu blămau pre C. Rosetti, Bălcescu, frații Bratian și pre alții. — Ear însuși Rosetti, spiritul

emigrației, Coșutul poporului român, și profetul adevărat, nu s'a putut liniști în planul, ca emigrația să aibă un dictator, ori și cine să fie acela, ci a propus ca guvernul să stea din 3 membri.

Urmarea acestor frecări a fost, că bărbații cei mai distinși ai emigrației, C. A. Rosetti, Bălcescu, Boliac, Jon Ghica, B. Brătian și alții au rupt toată comunicațiunea cu cei din Sibiiu Eliad și Tell și mai mulți n'au stat cu ei în relațiune.

Așa s'au escat două direcțiuni și în lucrare. Partea ceea mai respectabilă a emigrației poțtea ajutoriul maghiar, până ce Tell Eliade și Golesecu țineau cu Austria. Cei mai însuflețiți părținitori ai federațiunei maghiare erau C. A. Rosetti, Boliac și Bălcescu.

C. Rosetti care azi e cunoscut de cel mai mare om al libertății din România, la a cărui nume palpită mai tare inima română, care a produs unitatea română, — cum s'a cugețat în treburile aceste, să poate vede din epistolele lui trimise lui Jon Ghica, increzutului din Constantinopol. — (Vezi Jon Ghica: Amintiri din pribegia după 1848, a XVII-a și epistolele următoare: Jassy april 20. 1849 etc. . .

Rosetti a fost inimicul rusului și al turcului.

Rosetti în mai multe epistole de ale sale se ocupă cu aceea, că dacă revoluțiunea maghiară va învinge cu ajutoriul român, starea va fi foarte favorabilă pentru poporul român în țară. — Și cu profeția a prezis că lângă Austria, dacă aceasta va fi învingătoare asupra ungarilor, românii n'or avea nici o remunerațiune; va fi un popor asuprit sub Austriaci.

Tell și Eliad — numai din ambițiune personală au ocupat o pozițiune contrariă acesteia; au urmat cu totul altei direcțiuni și au prins pozițiune lângă Austria.

Idea uniunei, care la început cu atâta entusiasm a fost primită din partea românilor, și carea idee s'a și primit de metropolitul Șaguna și alte notabilități din Ardeal, tot mai tare s'a pierdut prin sași, escitările guvernului vienez și slăbițiunea lui Eliad. — S'a mai adaus ura oarbă a unor bărbați români față de domnia de pământ unguri, care la o altă cu ceialaltă a schimbat starea lucrului.

Dacă Tell și Eliad se duc la Paris, și C. Rosetti se așază în Sibiiu, cu un cuvânt, dacă Ardealul vine sub influința imediată a lui Rosetti, starea lucrurilor ar fi fost cu totul alta și posibil revoluțiunea maghiară altcum ar fi reușită.

I-a succes guvernului vienez a localisa focul. I-a succes a separa mișcarea română din Ardeal, de ceea din România, prin promisiuni diferite a posturilor, pădurilor, banilor și altor drepturi a îndulci pre conducători, care a avut de urmare, că ablegatul român Jon Maiorescu, în adunarea dela Frankfurt după învitațiunile căpătate dela Tell și Eliad, pășeste și petiționează în contra maghiarilor și uniunei.

Eliad și soții lui din Sibiiu petreceau vremea cu hulirea, blamarea membrilor emigrației și cu adunarea banilor. Scopul i-a fost a aduna cât mai mulți bani. I-a provocat Eliad pre toți la rațiociniu, la cari au fost bani. Bălcescu, i-a denegat rațiociniul, că nu l-a recunoscut de cap al emigrației române. Obrăznicia lui Eliad mai viu o ilustrează Jon Ghica în epistolele sale. Pre românii din Ardeal i-a provocat să-i dea dare; despre banii încasați n'a rațiocinat nimenui. S'a legat de lucruri mici și preste tot în activitatea lui n'a fost ceva idee mai sublimă conducătoare. Pitic, orb, increzut în mărirea s'a, învidios, tocmai cum erau conducătorii ardeleni din aceea vreme și pentru aceea țineau la același lucru în Sibiiu.

Nu numai pre români, dar și pre portă a voit să o tacese. În decursul șederei sale la Sibiiu, — cum zice Ghica — de mai multe ori a scris porții cerând bani și restituire în starea s'a anterioară. El s'a simțit, ca un principe recunoscut de statul turcesc, dar detronat, care are drept a cere subvențiune dela erariul turcesc. Însă epistolele sale au rămas fără răspuns.

În 1849 în luna lui maiu trei guvernatori Eliad, Tell și Nic. Golesecu se duc la Constantinople, ca să vază de lucruri în persoana. Însă guvernul ottoman nu i-a conces desbarcarea. Poliția numai lui Golesecu i-a ertat să se scoboară în port, care sub paza ceea mai strictă s'a dus la Soliman pașa. Ali pașa l-a trimis pre Jon Ghica în port cu știrea, că dacă vor descinde în port vor fi tri-

miși în pușcăriă, cară dacã sã duc mai de parte capetã la dispusãtiune 3300 de franci.

Naia s'a depãrtat din port pe marea liberã. Au ajuns înapoi la Paris.

Eliad și Tell prima datã la finea anului 1848 au ajuns în Paris, cu aceea intențiune, ca sã nimiceascã ori și ce enunțiațiune contrarã lor a emigrației și pre sine sã se denunțã de capul aceleia.

Bălcescu, cei doi Brătiani, Rosetti, Jon Ghica s'au despãrțit și s'au rãtras dela societatea lor, și totdeauna au fost contrari nisuiței Eliadești; pãnã ce 3 membri ai guvernului au enunțat, cã fãrã de știrea lor emigrația nimica nu poate face.

Așa s'a împãrechiat emigrația romãnã în idei și acțiune.

Însã Rosetti și Ghica nu ș'au depus speranța despre realizarea ideei lor. Ducându-se Nic. Bălcescu în a. 1849 la Constantinopole, acolo s'a ocupat cu Jon Ghica și Jancu Bălăcean cu ideea fundãrei unei legioane din romãni, carea ar fi avut de scop a intra în Ardeal în favoarea ungarilor și a restitui pacea între maghiar și poporul romãn. Bălcescu și Bălăcean s'au întreprins, cã îl vor cerceta pe Jancu în munții Cãmpenilor, și îl vor persuadea, ca cu poporul sãu rãsculat sã serveascã scopului maghiar.

Jon Ghica în epistoala sa deschilinit trimisã lui Jancu, îl roagã, ca la tot cazul sã se împace cu ungarii, cã ar fi tare mare necas, dacã maghiarii fãrã ajutorul romãn ar învinge pre austriaci.

C. A. Rosetti din oameni de dincolo de munți formeazã trupe și sub Bem se luptã vitejește. Cesar Bolliac lui Bem i-a oferit serviciu sãu; Borlea mai târziu tribun, cu mai mulți soți ai lui luptã contra oastei române. Rosetti, doi Brătiani, Bălcescu, Bă'cen, Jon Ghica și alții au lucrat cu putere la lãțirea acestui spirit; Cesar Boliac a și edat foaiã în Ardeal în acest spirit și s'a nisuit a cerca amici amicitiei maghiare.

Aceștia a fost într'adevãr bărbați luminați, liberali și prevãzători.

Însã Eliad și Tell cu Golescu au luptat în favoarea Austriei contra acestei idei.

Sub acest timp ostile maghiare dela Turnu-Roșu, pãnã la Poșon, sub conducerea lui Görgei, Klapka și Bem în tot locul au în-

vins'o oastea împãrteascã. Tinerul împãrat n'a potut face altceva, cãt sã cearã ajutor dela țarul rus; colonelul Lüders în tot minutul a a așteptat porunca ocupãrei Ardealului. Șaguna vicar metropolitan deja în ianuar a fost la Lüders și a cerut întrepunerea rusascã, temându-se de rãsbunarea maghiarilor, dar n'a cãpãtat-o.

Dintre conducãtorii romãni sîngur Jancu a fost acela, a cãrui inimã dela început pãnã la fine a bătut pentru unguri. El a fost sîngurul, care ~~nu~~ a primit ideea lui Rosetti și arã cunoscut, cã dând ajutor maghiarilor, revoluțiunea maghiarã va fi învingãtoare. El a fost sîngurul, care nu s'a încrezut în neamț. „Nu cred neamtului“ zice lui Valente: „așa simț, cã de instrument voesc sã ne folosascã.“ Și pãnã 'n capet a rãmas în el aceasta necredințã.

Când Bălcescu cu 5 soți ai lui în luna lui Iuliu 1849 l-a cercetat pe Jancu în Cãmpeni cu credenționalul Ghicaian, Jancu cu braț deschis i-a primit pre cei din Romãnia. În acel timp Jancu a șezut la Todor Teoc, care în Cãmpeni era jude. Cu însuflețire la îmbrãtoșat pre Bălcescu, ca și cum ar fi zis: „Așa om îm trebuie mie! Astfel de om stã aproape la inimã.

Bălcescu i-a predat scopul venirei sale. Jancu cu lacrimi l-a ascultat pre legatul romãn. Todor Teoc, cu care în a. 1848 în luna lui Mai în Alba am convenit, unde funcționa ca adiunt de notar, interesant predã aceasta scenã.

Numai Jancu l-a înțeles pre Bălcescu. Numai Jancu s'a înclinat, cãci inima lui era plinã de alte simțeminte.

Jancul toate a promis lui Bălcescu; l'a asigurat cã e cu totul al lui. Afarã de aceea el și înainte de aceea a stat în legãturã cu emigrația Rossettianã, și s'a însuflețit pentru ideea aceuia.

În Zlatna a conchemat Jancu adunare. În sfat au participat: Valente, Axente, Moldovan, Vlãduț și alții. În adunare era disputã acutã. Axente ca inimic nãscut al maghiarului condus de urã oarbã a enunțiat, cã el se va lupta și cu rușii, dacã aceia vor primi amiceția maghiarilor. Altcum acei bărbați au fost îndulețiți în diferite moduri. Ideã mai sublimã n'au avut, decãt rãsbunarea asupra ungarilor. Nici ideea n'au avut despre aceea, cã muscanul însamnã robiiã.

E drept, că aceeașta adunare din Zlatna n'a avut efect. Dar Jancu a rămas firm; cu câțiva soți ai lui, între cari era Andreica și Adjudan, a făcut o scrisoare, în care s'au obligat a prepara poporul la unire.

Ludovic Kossuth din Arad în 8 Aug. 1849 următoarea epistoală a trimis lui Bem:

„Am onoare a Te înștiința, că Domnul Bălcescu plenipotențiatul partidei române, ca efectul încredințării sale la românii din munți, a predat o scrisoare subscrisă de Jancu, în care conducătorii s'erbătorește să îndătoresc, că îl vor prepara pre popor la unire și și până atunci, până-ce poporul va fi dobândit cu totul la aceasta, vor conserva strictul indiferentism față de ostile noastre, până-ce oi muntenii nu vor fi atacați.

„În urmarea acestei ordinațiune am trimis D.-lor Stein și Inczedy, ca ostile noastre să se rățină de atacarea muntenilor, nu atingând natural cu aceasta conclucrarea cu austriaci și ruși; altcum am trimis ordinațiune D.-lui Bălcescu, ca aceasta și până atunci, până ce ar sosi ordinațiunea amintită, să facă să vină în praxă la comandantele acelor trupe, cari s'ar trimite contra muntenilor.“

Jancu dară n'a fost preocupat față de ideile libere magiare. A cunoscut bine starea politică; le-a cunoscut stările române și a știut aceea, că rusul, care a oprimat ori și ce mișcare mai liberă în cele două principate, și pre fiecare om mai liberal, dacă l-a potut prinde, l-a pus în pușcăria, nici în Ungaria n'a veni cu oastea sa pentru-aceea, ca să liberezi, poporul, ci ca să-l pună în robii.

Coatingerea totdeauna a cercat'o Jancu.

Cu Dragoș, legatul lui Kossuth, Axente Sever și Valente, cu soții, nici vorbe n'au voit să schimbe. În mijlocul lui april din 1849 a sosit Dragoș între munți la Câmpeni. În 23 april a primit Jancu epistola; îndată s'a dus la sfat, cu Axente, în Abrud asupra celor ce are să facă. Axente a dechiarat, că nu se poate sfătui cu Dragoș, cunoaște ideile magiare coșthiane. „Timeo Danaos — finea el vorbele — et dona ferentes.“

Lângă sfătuirea cu Dragoș a stat prima dată Jancu, după aceea Butean și Dobra; Boer și alții eară lângă Jancu au stat; așa s'a întemplat după aceea în 25 april sfătuirea în

Mihaifalău, în care Dragoș a propus condițiunile sale de pace.

Butean și Dobra a stat sub influința lui Jancu, erau oamenii restituirei păcei; la vorbele lui Dragoș într'atăta s'a înmoiat, că au primit pacea cu ungurii și depunerea armelor. Jancu a lucrat asemenea. Axente și Valente n'au fost de față la sfatul din Mihaifalău.

Hatvani și-a dat consensul la depunerea armelor.

Când Axente și Valente au știut decisiunea adunării din Mihaifalău amândoi l'au aprehendat pre Jancu pentru debilitatea sa și l'au provocat, ca să încetezē ori și ce legătură de mai departe cu ungurii și să se rățină de aci înainte de ei.

Axente și Valente de aceea s'au temut, că Jancu va compromite pre poporul român înainte cercurilor politice din Viena. Convoierile acele și promisiunile acele, cari s'au întemplat între bărbații români de stat din Sibiiu și între cercările vienesē la spatele lui Jancu, toate s'ar fi nimicite prin depunerea armelor a lui Jancu. O grămadă de promisiuni, speranțe s'ar fi nimicite; atâtea visuri frumoase s'ar fi conturbat. Șaguna și membrii comitatului din Sibiiu în ianuariul și făuriul a. 1849 erau deja în Olmütz la împăratul. Pofteau în memorandum estins o țară separată, principat separat, episcopi și alte bunuri pământesti. Și în Olmütz i-o îndulcit cu cele mai frumoase promisiuni. Natural, că depunerea armelor lui Jancu ar fi nimicite toată speranța diplomației române din Sibiiu, l'ar fi arătat pre poporul român de rebel.

Axente dar și soții lui la tot cazul au voit să influințezē asupra lui Jancu.

Dragoș după sfătuirea din Mihaifalău s'a grăbit la Kossuth, ca să aducă hotărîrea decizătoare a aceluia. După opt zile s'a răntors și în Câmpeni înaintea unei mulțime mare a ținut eară sfătuire. Kossuth tuturor li-a dat grațiă (amnestiă) afară de Șaguna. În adunare s'a dechiarat pro și contra. Hotărîrea totuși aceea a fost, că cei mai mulți dintre cei de față au primit pacea și depunerea armelor. Aceste în maiu 5 s'a întemplat. În 6 mai, în Abrud au pus steagul național. În această ziuă a pășit însufleșirea la lumină cu ideile maghiare. În tot locul cu fețe vesele se

intâmplare; ca și cum ar fi pus o greutate mare depre umeri, căci toți au simțit că armele maghiare și române nu se pot lupta una contra alteia, căci sunt meniți pentru conviețuire pacinică.

Acest flux numai din voia lui Jancu s'a putut întempla, căci el a fost domnul munților și în contra voiei lui nu s'a putut întempla nimica acolo.

Dar puțin a ținut bucuria muntenilor. O existență dubiă, Hatvani, după cum spun, un sodal de barbier, deja în 6 maiu se apropia de Abrud. Nici Dragoș, nici altul n'a putut da samă de misiunea acestei existențe dubie. Dragoș i-a asigurat pe locuitori, că n'or avea nici un necas dacă oastea lui Hatvani a intra în Abrud. Mulți s'au liniștit, s'au continuat fraternizațiile. Hatvani cu trei tunuri și mai mult decât o miă de oameni între 8 și 9 sara intră în Abrud. Jancu a avut suspițiuni și s'a grăbit la Câmpeni. Hatvani pre românii din Abrud încă în aceea noapte i-a desarmat. Nu descriu întâmplările urmate. Hatvani s'a ținut domn în Abrud, supunător și așa a și tractat cu românii de acolo. Fala acestui om a nimicit toate planurile lui Jancu. Crudelitățile lui Hatvani sunt cunoscute în Abrud și în jur.

Lui Jancu nu i-a rămas alt mijloc, decât a prinde armă în contra lui Hatvani. Hatvani a împușcat pre Dobra, pre Butean la pus în feră; a măcelărit pre poporul pacinic, și a aprins cășile lor. S'au gătat visurile frumoase ale muntenilor.

În 9 maiu Jancu a plectu contra lui Hatvani. Trupele sale le-a așezat pre cele două părți a drumului, ce duce la Zlatna, deunde a nimicit oastea lui Hatvani. După aceea cei cari s'au dus în Abrud l-au cercat pre Dragoș și l-au omorît, și au pustiit între locuitorii maghiari ai orașului.

Jancu și a doua oară la nimicit pre Hatvani.

În potruva acestei catastrofe, carea la tot casul era urmarea trădării lui Hatvani și carea pre Jancu l-a dus în tabăra antimaghiară, regele munților totuși n'a încetat a iubi pre maghiari. Tot ce se află în memoriul lui Jancu despre el, despre simțăminte le lui, — e neadever. — Pre acel memorand nu l-a scris Jancu, nu l-a concipiat, ci Jon

Maioreseu, care după revoluțiune s'a dus între munți, ca să concrie cu scop faptele românilor, ca să poată căpeta tot mai multe favoruri dela guvernul vienez.

Am văzut, că pre când Bălcescuenii după aceasta faptă s'au dus între munți, Jancu bucuros a vorbit cu ei și iară a clavat ceștiunea cu maghiarii.

Jancu dar n'a fost deobligatul Vienei. Jancu liber a lucrat de comitetul din Sibiu: inima lui și simțămintele lui l-au condus, nimica n'a fost în el, ce lar putea arăta de răsunător, invidios, și vênător ai celor lumești.

Lui n'au promis nimica și el n'a primit nici o promisiune, nici nu s'a obligat în răsplata oarecari promisiuni. Pentru aceea s'a despărțit el de soții lui, și a lucrat independent, fără respect la aceea, că oare lucrarea plăce-va soților lui sau ba. Mai tare caracterizază starea spirituală a lui dialogul, ce a avut loc întru el și Valente, care se poate ceti pre pagina 743 a ziarului lui Nicolau K. Papp sub numele „Történeti Lapok“ edat.

După uciderea Abrudenilor la Cerboi, mai mulți s'au adunat la cină la casa văduvei Golgoș: aicea decurs între Jancu și Valente următorul dialog:

Jancu: Apoi mai multe ucideri să nu se mai întemple, căci și sângele mi se îngheață la auzul lor.

Valente: Oh tu lașule, pagubă, că ți-au dat așa nume, demnitate și putere mare, ca să fii întâi între noi!

Jancu: pagubă sau ba, voința mea e aceea, ca să nu mai ocure ucideri!

Valente: Și ai uitat dar, că pre ce am jurat la Blaș, ca să nu-i cruțăm pre maghiari?!

Și Jancu n'a ucis mai mult și n'a poruncit mai mult ucidere. — Avere nu și-a strîns, la bani nu s'a atins, n'a pus dare.

Dacă întrebă cineva între maghiarii din Câmpeni despre Jancu, rău nu aude despre el. A scăpat multe familii maghiare, multora i-a dat scăpare și pre mulți a consolat. Mai nobil a cugetat decât toți soții lui; au avut vederi mai estinsă decât toți și în umanism nici unul nu l-a ajuns.

N'a avut însă destulă energiă. Dacă era în el destulă energiă, nu numai ar fi putut ținea ordine între oamenii lui, dar mai tare

ar fi știut validita politica sa. Ideile le-a ucis în sine, n'a fost omul întreg al cugetelor sale. nu le-a știut validita. Cu voință, energiă de fer ar fi impus; așa el n'a făcut fapte, ci întâmplările l-au smuls cu sine la comiterea unui sau altui fapt. Cu pășirea mai energică față de Hatvani, ș'ar fi putut scăpa munții de acele măcelării ce au decurs acolo.

Dar să trecem la faptele lui Jancu de după revoluțiune.

Lupta pentru libertate a încetat. Bătăia între frați și-a lăsat urma îngrozitoare în tot locul; locuri relăstate și pustiite de foc; mutilați, șchiopi, orfani, văduvi în tot locul.

Și în România tot cugetul mai liberal oprimat; fie-care om liberal esilat, aruncat în temniță; domnia înfricoșătoare și acolo și aici. Capoi puterii vênau pre civii luptători pentru libertate, și la noi și dincolo de Carpați. La noi arbitriul germân, dincolo cameciua rusă era domnitoare. Emigrația română tot a existat, și aceia, cari au ținut cu Rosetti, au răcunoscut că totul e pierdut și la noi și de dincolo de Carpați.

Grozav s'au înșelat aceia, cari stând sub influința lui Tell și Eliad, erau mijloace oarbe a guvernului vienez.

Delegații români, înzădar mergeau și vi-neau și înzădar cereau, poșteau, căci n'au căpătât nimica. — Tocmai nimica. — De altă parte și sașii i-au atăcat pre diplomații români, le-au cercat mai cu deamăruntul faptele lor, și pre urmă le-au enunțiat, că memorandumul lor e monstru, e curiosum.

„Siebenbürg. Bote“ scrie în numărul sên 25-le din 1851:

„Românii în revoluțiune n'au făcut nici un esces, n'au conturbat nici decât pacea și ordinea! Oare n'a tremurat mâna delegaților români, când au subscris acestea? Când fiecare ardelean știe, că conducătorii naționali români, ce pagube înforătoare au făcut în oameni și averi, ce și conducătorii lor au răcunoscut, și escesul, ca fapt de răsbunare l-au produs pentru apăsarea nemeritată a revoltanților“ etc.

Dintr'o parte sașii, a căror înștigări și violență a făcut mai tare pre conducătorii români, să se ferească de maghiari, și la a căroră provocări în parte s'au întâmplat și devastările — din altă parte maghiarii pășeau în contra conducătorilor români înaintea curții

cu plângeri dureroasă, așa, că politiciii români s'au aflat izolați, cu acele nenumărate acușări, pre cari le-au adus în contra lor pentru ucideri și devastări înforătoare.

Ludovic Wohlgenuth, guvernatorul militar și civil al Ardealului, acestea ordonează și publică cu datul de 23. nov. 1849 nrul 2019:

„Câți-va oameni, cari au fost aplicați în răscola română deja oprimată, să încred în donațiuni de păduri și de alte bunuri de acest soi, la cari conducătorii lor fără imputernicire, — cum spun i-ar fi dat speranță, ca prin aceea să-i însuflească la prinderea armelor și la susținerea taberei. Să zice, că și alte promisiuni de aceste s'ar fi făcut. Aceste, precum și donațiunile amintite, încât vatămă drepturile de posesiune a altora și ordinațiunea guvernului de 4 mart. din acest an, trêbue să le declar de nimicite și de fără efect, și în contra voințelor de acest soi, cu toată auctoritatea trêbue să pășesc.“

În urmarea acestei ordinățiuni, pădurile, pășunile, locurile publice pe aici pe acolo ocupate de români a trêbuit a se înapoia; la vèzul desamăgirii tot mai tare s'a curățit și pre ultim era curată starea lucrurilor.

Starea iară aceea a fost, că românul ungurul, germânul, sașul, sêrbul etc. au venit sub a socoată, au solvit dare, au purtat greutatețile publice și mai ales față de români, nici o promisiune nu s'a împlinit.

Au sângerat mulți oameni; au devenit ruine jumătate din țară; popoarele au prins ură față de români; s'a nimicit numele român, credința în moralul român, nici de public nici de coroană aprețiate servițiile aduse — aceasta a fost starea.

Tell și Eliad s'au dus; politiciii cei vèștiți s'au cărat să-și cerce patriă mai bună, — Laurian Trebonian, Jon Maiorescu și câțiva alți conducători lângă guvernul vienez au căpătât un fel de post, de acolo au nebunit încă pre fideli; Șaguna și soții lui de popă altcum s'a nisuit a se rehabilita; dar libertatea a dispărut, guvernul țerei, starea mai bună a ei, a căzut.

Au urmat donațiunile eftine, împărțirea ordurilor pentru merite. Axente, Valente și soții lui în abundență au avut parte în aceste recunoșcințe.

Și lui Jancu i-au propus de aceasta. — Jancu s'a dus la Viena; decurgerea lucrurilor l-au conturbat. El, care ca politic cu cercurile vieneze n'a fost în coatingere, acuma s'a dus la Viena, ca să vadă și să audă toate în persoană, că starea a aflat'o de îngrozitoare.

L'au îmbiat cu crucă de merite, ca preceialți. De multe-ori s'a amintit deja că Jancu nu a primit'o.

„Nu pentru crucă am luptat“ zicea superb. „Nu așa ne-am alcăzît.“ Și când s'au provocat la crucea rusă, ce purta pre pept, răspunde:

„Eu rusului nici odată nu i-am făcut nici un serviciu; dacă m'a omenit, aceea e lucrul lui.“

După câte-va oare căpitanul jândarmei din Viena la citat pre Jancu și i-a poruncit că în 24 de oare să se deparțe din Viena. Jancu nici 24 de oare n'a așteptat, a pachetat, a lăsat Viena și s'a răntors între munții lui. Dar de atunci Jancu a fost sub pază. Nu s'au încrezut mai mult în el.

Pre Jancu politiciii români îl spun de mister. — Mister pentru aceea, că faptele lui nu consună ale lor. De și Jancu din acest minut de totului chiar ni stă înainte; nici o dubietate nu lasă despre cugetarea s'a.

Politicii români o rază nouă a speranței au aflat în călătoria Maiestății Sale la a. 1852, în Ardeal. Au cugetat adecă Maiestatea Sa și adecă cei din jurul lui vor vedea însuflețirea poporului român, altcum vor fi întonați față de el.

Planul de călătoria era gătat: Deva, Șoimoș — Brad — Abrud. Moșii așa au fost incunjuțați. Inteligența română din Câmpeni, Roșia, și Abrud, mai ales Simion Valente, nici decât nu s'a putut odichni în acest plan. — După sfătuire a rēkurs pentru schimbarea lui. Jancu n'a luat parte în acest sfat.

Stehling, comisarul din Zărând, în 18 iulie 1852 i-a înștiințat pre cei interesați, că Maiestatea Sa după cererea lor așa plan de călătoria a făcut: Halmagin — Găina — Vidra — Câmpeni — Roșia — Abrud; totodată i provoacă, ca drumurile să fie ținute în ordine. Vidra, locul de locuință a lui Jancu ar fi fost un loc de răpaus.

Și aceea dau loc jândarului Löwenhardt care a luat parte în călătoria Maiestății Sale,

și cine azi e martor viu (șede în Deva) acestei călătorie și așa descrie lucrul:

„Am fost înștiințat, că Maiestatea Sa decătră Deva și Brad va veni între munți; am fost îndrumat totodată, ca cu comisarul din munți și comitatul să mă înțeleg, despre ținerea în bună ordine a căilor și despre susținerea a bunei ordine să fac toate posibilele. I-am cercat pre respectivii domni, le-am arătat telegrama și în aceia-și ziuă ni-am și prins de lucru. În aceste trei zile am convenit și cu Jancu: i-am spus, că vine Maiestatea Sa; la ce el a răspuns laconice: „știu“! Noi am văzut după lucru mai departe.

„În ziua precedentă, precând era să vină Maiestatea Sa, poporul din toate părțile s'a adunat în haine de sărbători la Vidra, dar Jancu n'a fost acasă. — Noi în demineața zilei următoare am plecat, dar Jancu n'a venit cu noi. Am ajuns pe vârful muntelui; nu preste mult a venit Maiestatea Sa cu suita sa și așezându-se într'un loc frumos a mâncat dejunul; după-aceea punându-se pe cal și călărind înainte s'a dus; de două laturi noi jandarmii, făceam loc între mulțime Maiestății Sale. Am ajuns la Vidra; la Jancu înaintea casei lui am văzut mulți preoți români adunați în ornate bisericesti; în îmibuieala mare n'am observat uitatu-sa Maiestatea Sa la casa lui Jancu sau ba? Dar aceea am auzit chiar porunca Maiestății Sale: „Vorwärts Gensdarmen!“ Ne-am dus dar mai departe și sara am ajuns în Câmpeni iluminat.

„Maiestatea Sa a fost săluit la casa veduvei lui Kolcher. A intrat în chiliă: a beut un pocal de apă și s'a culcat; la ușă a stat pază de jândari, până-ce noi în ocol am ținut ordine. Am primit ordinațiune, că dacă s'a însănuia ori și cine, să nu-l las la Majestatea Sa.“

Jândarul după aceea predă visita lui Jancu.

„După-ce a adormit Maiestatea Sa, târzău noaptea apare la poartă cu câți-va pre lângă sine Jancu și-'și exprimă dorința să fie lăsat la Maiestate. Aceasta rogare a lui i s'a denegat; dar s'a îndrumat, ca să se însănuie dimineață și atunci va fi primit. După-ce el nu concedea, l-a prins de braț și la condus din ocol. Dimineața Grüne și de două ori l'a întrebat pre Jancu, dar el deja nu era nicăiri.“

Aceea circumstanță, că Jancu n'a luat parte în pregătiri, nici la sărbătoarea populară ordinară pre Găina n'a luat parte și preste tot nu s'a alăturat la suita Maiestății Sale sub călătoria s'a la munți, precum și aceea, că noaptea a voit să facă visita la Maiestatea Sa cu încungiurarea suitei lui, arată că el n'a mai voit a veni în coatingere cu oamenii guvernului vienez și că a rupt total cu ei. Nu i-a putut iubi mai mult pre germâni,

După acest timp Jancu a fost sub ștrictă pază. Tot pașul lui i-a păzit. Multe însinuări secrete au mers sus despre el și faptele lui S'au temut de conjurațiune.

Aceste stări l-au întristat pre Jancu; fiind și afară de aceea, sensibil și de multe ori a erupt din el mânia. Așa s'a întâmplat după aceea, că a avut conflict cu oficiarii germâni; pentru-ce l-au prins, l-au pus în temniță, de unde ca smintit s'a eliberat.

Aceasta a fost soartea lui Jancu. Ce zice Kossuth despre el: crucea de merite, recunoștință, nu corăspund faptelor.

Istoria, timpul, depărtează din caracterul lui Jancu cele ce nu se țin de acolo. Veni-va timpul, când nu l-or aminti numele lui Jancu cu ale lui Axente, Valente și ale altora.

E. A. Popp.

ZIARIUL UNUI PRIBEAG.

(Urmare și fine.).

IX. Omul vesel.

Am sosit într'un sat sara târziu: unde cugetam, că voi afla un amic vechiu cunoscut.

În viața mea n'am cunoscut un om mai vesel, ca acela. A fost născut de domn, și astfel nu trebuia să se cugete la necasurile vieții; nici n'avea alt cuget decât să se petreacă pre el și pre alții.

Îl cunoștea tot jurul, din casa lui nu lipsau nici când oaspeții și voia cea bună, ușa lui era deschisă totdeauna, și pre acela care nu voia să între la el, îl trăgea cu puterea jos de pe căruță, și apoi dacă odată a ajuns în lăuntru, îi luau roatele dela căruță, ca să nu poată merge mai departe.

Avea și un nebun de curte, pre care îl mîngia cu șuvix din creștet până în tălpi și în cealaltă zi îl făcea a crede, că negrii l-au ales de cap al lor.

Departă se auza răsunetul muzicii, cum ne apropiam de castel, a cărui feresti toate erau iluminate. Avea musicanții lui proprii, cari cu mâinile puse pre un Pariz-Păpai trebuiau să joare solemn: că nu vor zice altceva decât numai „csárdás“.

Cu soțul meu de călătoria ne bucuram înainte, că după atăta necas și suferință vom putea petrece câteva mominte cu acest cerc vesel. Cine îl cercetau pre el regulat, erau toți oameni veseli, cari nu lăsau să treacă nici un moment din zi fără de o glumă nouă, fără de

noutăți ne mai auzite, s'au fără de o bădăranie mare.

Ajungând la poartă am putut distinge, că în târnaț îi ziceau chiar zicala lui. Atunci avea voie nespuse de mare. Nebunul ședea pe pragul ușei dela tindă, cu capul răzîmat în pumni, uitându-se uimit la noi. Între dinți avea țevea pipei, căci pipa îi era jos înaintea picioarelor; căciula de pre cap îi era întoarsă cu înaintea 'napoi.

— Bună sara Stiglicz! strigă soțul meu vesel (Fiește-care om îl strigă pe alt nume.)

Nebunul nu ne-a răspuns nimica, ci întorcându-se către părete și-a răzîmat capul pe genunchi, și punându-și mâinile înaintea frunței, așa se vedea că-i în voie rea, l-a supărat tare, ceea ce să întâmpla arare-ori.

Noi am suit repede treptele, ținând într'acolo, unde să auza musica.

În târnaț stăteau în rînd de-a lungul țiganii, până la unul în pantaloni roșii. Însă toți aveau o față așa de posomorită, ca-și cum le-ar fi tras măselele, plane bătrânul clarinetaș mai mult își sufla nasul decât în clarinet.

— Acestia încă n'au căpătat azi de bătut, zise soțul meu glumind.

În ușa căsii sta un haiduc. Un servitor vechiu și cunoscut.

— Unde e domnul tău? îl întrebaram.

— Aici e în lăuntru, zise arătând spre ușă. Până ce zise acestea puține cuvinte îi tremurau mustețelei cărunte.

— Îmi închipuesc, cum se va bucura! când ne va vedea pre noi, zise soțul meu cătră mine, deschizând într'aceea vesel ușa căsii.

. Omul la care am mers, jăcea pre patul de moarte.

Ișpanii și câțiva vecini de ai lui stăteau suspinând la picioarele lui. Noi am stat îngămăciți în ușa deschisă.

Unul dintre ișpani veni la noi, mă prinsă de mână zicând: „vedeți?“ „Ne mai putând zice nimic mai departe. Ne-a condus la moribund. Strânsori teribile se vedeau că îl chinneau, pe frunte îi curgeau sudorile de moarte de durerile interne grozave, prin toate vinele suferea și așa de dureros gema: de se auza afară.

— Dar aceasta musică de ce e bună acum? spre defăimarea gemetului de moarte.

— El însuși o-a poftit, fu răspunsul. Voiește a muri vesel, precum a și trăit. Încă numai cu un pătrar de oară mai 'nainte a acompaniat musica cu cântări și spunea, care a cărui cântare e? și ne ruga să fim veseli ca de altădată.

— Dar pentru ce n'a chemat un medic?

— Ne-a oprit, promițându-ne că de-l vom chiana il va pușca. El are voie de a muri, și voiește să meargă jucând pre ceca lume. Sărmanul om.

Preste câteva mominte au început ai înceta chinurile morței, ochii, cei erau întorși până aci cu albușul în afară, acum îi erau limpezi și priveau liniștiți la cei din jur însă fără de ai vedea, fața, care sub chinurile suferite, i-s-a fost umflat tare și era roșie, acum era palidă și numai câte pre un loc se mai putea observa câte un petec vinețiu. Musica afară zicea de perit. Moribundul însă nu o mai auza.

— De ce a încetat musica? întrebă într'un ton răgușit și închis.

Cunoscuții suspinau în jurul patului. Nu vedea, nu cunoștea pre nime mai mult.

— Unde e mulțimea aceea de oameni, cari jucau aicea mai 'nainte? zise repede într'un ton nădușit.

Chiamăți îndrăpț, să-și petreacă. — Aceea iute, aceea iute o ziceți. — Jucați. — Și încă odată se văzu pre fața lui palidă surisul sarcastic de voia bună, care de altă dată îi sta atât de bine, îl făcea atât de plăcut. . . Chiar și eu. . . . gemu cu un ton întrerupt. . . voiu juca un esárdás cu moartea. . . .

Într'aceea își închise ochii, pre care nici nu i-a mai deschis mai mult.

Mai târziu a început a se ventila vestea că s'ar fi înveninat. Mulți se cugetau, că oare pentru-ce? Causa adevărată, așa cred, că nu o-a știut nime.

X. Auctoritatea desprețuită.

După-ce a pribegit trei luni prin morăștine și prin spelunci, alte trei au șezut ascuns în butoiul unei pivnițe, și iarăși a servit într'o moară, ca ucenic de morar, a văzut în urmă: că într'atâta e încungiurat de șpioni, care numai după el umblă: încât era silit să-și lege gura de câte-ori se culca, nu cumva prin vis să spună acelea secrete, cari i-ar putea căusa moartea.

În urmă, când a văzut că n'are nici un mijloc de mântuire, s'a decis la ori ce întâmplare și a mers la ceca mai deaproape comandă militară.

— Dle, iată eu până acum am pribegit încungiurând mâna legii, acum însă vin a mă însinua eu pre mine. — Eu sum vestitul Sárğa Péter!

— N'am norocie de a te cunoaște din veste.

Pribeagul s'a uimit. Dacă comandantul i-ar fi zis: d.-ta preste o oară vei fi mort! nu l'ar fi uimit într'atâta; că-l va pune în feră scurte la aceea era pregătit. Numai la aceea n'a cugetat că pre el să nu-l cunoască din veste.

— Ce ai fost d.-ta, îl întrebă comandatul. Soldat deputat? ambasador, sau amplotiat?

Pribeagul cu seriozitate nobilă afirmă că nici unul nici altul.

— Dar apoi ce ai greșit d.-ta.

Pribeagul cu hotărîrea unui martir își pleca capul pe pept și punându-și mâinile cruciș mărturisî următoarele cu inimă înfrântă:

— Eu sum acel Sárğa Péter persecutat, care am compus aria de răsbel a gardei naționale irimițene.

— Dar fost'a gardă națională irimițană oare-când în răsbel.

— N'a fost, dar putea să fie. Eu am compus aria de răsbel. Mă mir că d.-ta nu o cunoști. De altmintrea îți pot servi cu ea.

— Dar apoi încă ce ai mai greșit.

— Așa cred; că v-am spus de-ajuns...

— Poți merge.

— Pe câți ani?

— Pe dracul, poți merge cât vei vedea cu ochii.

— Dar nu în temniță ai binevoit a me trimite?

— Și trebuie acolo atari oameni.

— Dlu meu! nu mi-o zice mie aceasta. Nu pentru aceea am mâncat eu poame pădurețe numai până-ce au fost din ele, nu pentru aceea am servit ca o vită în moara lui Mujkos Mátyás, și nu chiar pentru aceea m'am lăsat să fiu gurăit pre trepte în sus și în jos într'un butoiu, ce puța a vinars, că când voi ajunge de a fi prins, să aud, că nu m'au căutat.

— Doar voiești să fii închis pentru un vers netrebnic.

— D.-l meu, d.-ta ești mai tiran, decum cugetam. D.-ta voiești a mă lipsi de renumele meu. Mai bine mă încuie, dar despre melodia mea nu zice, că e „netrebnică.“

Comandantul chiemă păzitorii.

Să-acusătorul s'a bucurat. Așa-dar totuș mă vor închide, cugetă în sine.

— Dați afară pe omul acesta, zise comandantul către soldați.

Acestia i-au împlinit mandatul.

Sárğa Péter a mers mai departe vătămat de moarte în ambițiune, jurându-se groznic, că își va căuta el un atare om, care va ști prețai mai bine o atare ocașiune.

Încă până acum n'a aflat, cu toate că a umblat multă lume mpărăția, și cu toate, că nime nu-i face nimic, totuș când se întâlnește cu vre-un cunoscut, îl ruga pre numele lui D.-zcu, să nu-l agrăiască pre numele lui, că poate să audă cineva și apoi atunci o perdat.

XI. Ucigașul.

De trei ori m'am întâlnit cu el. Tot de-una aceeași față sălbatică și confusă. Aceiași ochi roși și aceleași buză vinete. Aceiași privire, prin care nu cunoștea pre nimene.

Odată pe drumul de țară l'am văzut viind către mine. Drumul ducea prin pădure și numai atunci ne-am observat unul pre altul, când eram în depărtare cam de zece pași. Ne-am înspăimântat unul de altul. Un șir scurt și verzii îi atârna de grumazi, o pălărie turtită îi acoperea părul sburlit, călționii îi cran tinoși până sus la genunchi. În mână avea o cârja de călătorit cu măciucă. Să vedea a fi ostenit, să grăbea, ca-și cum s'ar fi refugiat din'aintea oare-cuiva. Când s'a întâlnit cu mine pe neașteptate la cotitura drumului, înspăimântat s'a tras înapoi, și rădicându-și cârja spre apărare, întorcându-se iute îndrept, s'a abătut dela drum uitându-se îndrept din când în când. Eu am stătut locului, ca un stilp, persecutându-l cu privirea-mi fără de voie. Da altă dată l'am aflat dormind pe glicia de pe hotar, după zile obositoare și nopți nedurmite s'a întâmplat de s'a așezat pe aceea rădicătură de pământ, și acolo la copleșit somnul.

Noaptea trecută a fost viforoasă, a curs ploaia toată noaptea; — să vedea pre dînsul că a dormit afară, căci era ud până la piele, iar părul îi era strîns la olaltă. N'am voit să-l trezesc, de aceea am trecut cu pași lini pre lângă el, și totuși ma observat, — durmea foarte treaz, ca iepurele. Își rădică capul la auzul pașilor mei lini, să uită în jur cu o căutătură sălbatică și țipând, ca o pasere prinsă în cuibul ei, a fugit dinaintea mea, cu o repejune nebunatică, și vijeitul frunzelor din pădure făceau cunoscut, că nici atunci n'a încetat a fugi când nu s'a mai văzut.

Acest nenorocit înainte de asta cu un jumătate de an a omorît pre un pretin al său din fanaticism politic, care servea în armata împărătească ca viptuarul acela. Din acest fapt a lui și-a făcut glorie scriindu-și numele prin foi și n'a fost acel ospet, unde între pocale să nu fi istorisit, cum a ucis pre acel nenorocit. În răsbel era cutezant până la nebunie, în vorbă impacient până la furi, de abia existe în țară o persoană mai înaltă, pre care de-

altă-dată să nu-o fi numit „trădătoare de patriă“, pentru cea mai mică abatere dela principiul de răscoală, aducea sentință de moarte asupra aceluia ce se abătea.

Astfel a omorît și pre unul dintre cei mai buni amici ai lui. Odată se întâlneau pe stradă cu o femeie îmbrăcată în doliu, care ținea de mână doi băieți iarși în doliu. Omul nostru deveni palid ca perețele. Căci văzu înaintea lui familia celui omorît. N'a putut să dea față cu ei, ci s'a întors înderept, s'a dus acasă unde ședea încuiat cu șeptemânile, și dacă vre-odată ieșea afară la lume, numai decât se întorcea iarși înderept dacă vedea vre-o fisonomie cunoscută. Nu s'a fâlit mai mult cu această faptă nici la ospete, nici în lupte, nu l-a mai văzut nimenea nicăiri; bucuria și cutezanța l-au părăsit pentru tot-dea-una, ocupând locul lor marasmul cel mai crâncen și omoritor de suflet.

Într'o zi oare-careva sosi miliție străină în orașul care locuia; în aceea zi a perit omul de acasă, a pribegit, l'au văzut mulți, acum pre un loc, acum pre altul, călătorind fricos și sălbătăcit, noaptea prin timp furtunos, prin zile friguroase, — de toți fugea nime nu putea vorbi cu dînsul; despre aceea că unde doarme noaptea, cu ce trăia preste zi, nu știea nimeni nemic.

Un frate al său locuiește în celalalt colț al țării. Om cu familie și în stare bună. Într'o sară intră la acest om o ființă sdrênțoasă, miseră și cu obrazul palid acoperit de o barbă stufoasă, cu ochii roșii, și buzele vinete, a cărei vestminte flendurau după ea.

Pruncii văzându-l au fugit țipând după scaunul cu spate lângă tată-său, acesta înspăimântat strigă: „Frate!“

— Eu sum, zise acela într'un ton răgușit, dă-mi să mânc și apoi să-mi continuu drumul.

Frate-său îl îmbrățoșă, l-a îmbrăcat cu veștimente uscate, ia dat de mâncat și de băt și-l mângăia zicându-i și rugându-l: să nu meargă nicăiri; acela fricos și fără de a zice ceva se trăgea înderept de cătră dînsul, și bastonul mare ce-l avea în mână nu l'ar fi pus jos pentru lumea asta, când de-odată după-ce a bătut un jumătate pocal de vin, trăsări „ah, ce e? ce zurnăește acolo afară?“ „nimica“ i s'a răspuns, vântul se joacă cu cum-

păna fântânei, șueră printre feresti, urlă câinii, ploaia bate în feresti, afară e o noapte groaznică, însă aici în lăuntru nu e nici un necas, nici un pericol.

— Da, da uitați-vă ce zurăie acolo afară? zicea străinul neîncetat cătră frate-său. Acesta se uită pre ușă, într'acea acela deschizând feresta sări afară în noaptea întunecoasă, în pustie și alergă mai departe însoțit de șuerul viforului și de urlătul cânilor. Nu se putea să-l mai ajungă.

De atunci pruncii, dacă aud vijeind viforul, și bătând cumpena fântânei, șuerând printre plopi și printre feresti și clătînând ușile din țitini, înfricoșați zic cătră tată-său: „badea Marczy e acolo afară.“

Mai târziu s'a însinuat el pre sine însuși spunând acele întemplate și sincer și apert.

S'au așezat în temniță până la aducerea sentinței, unde se purta liniștit, iar la întrepunerea rudeniiilor puteai crede, că va scăpa cu câți-va ani de robie. — Într'o noapte când a fost o vijelie groaznică, a fugit prinsonierul prin cloaca temniței, care de altmintea era atât de strîmtă, încât era cu neputință să treacă un om prin ea.

De atunci n'a auzit nime nimica despre el.

XII. Pêrul.

Îmblând prin D* am intrat la un om cu stare bună. El era un econom de treabă, numai muierii îi plăcea să se cam sfădească. După casă avea o grădină de pomi frumoasă, de care avea grijă mare, arborii erau curății de mușchiu până într'unul, curății de crengile superflue, răzimați, cei mai tineri păruiți, cei mai slabi la coaje întofoșați cu mușchiu îngrediți cu spini, spre a fi apărați contra iepurilor și a frigului, pe la rădăcini săpați spre a fi apărați de gadini, iar trunchiurile vărute și unse contra furnicilor și a altor insecte de acest soi.

Cu atât mai tare mi-a tras atențiunea un pêr bêtrân din partea cealaltă de grădină, care era încercat de poame și totuș nebăgat în samă, pre sub el erau alesă perele coapte și începute a putrezi, celea de pe el erau acoperite de mulțimea vespilor, cari își făcuse cuib între crengile lui, mâncând mezul perelor și lăsându-le numai coaja.

Fiind-că acest pom era de o specialitate dintre cele mai nobile, n'am putut trece cu vederea să nu întreb, că de ce e așa de părăsit; nedumerindu-mă cum poate lăsa cineva poamele coapte să piară pe pom neculesc, întrebăi deci femeia căsii, că pentru-ce nu le culege?

— Eu? răspunsă, dar să fie de aur!

O întrebăi că din ce cauză, sau doară nu-i plac aceste poame.

— Auzi domnule, zise ea, mi-a fost cel mai plăcut arbore în toată grădina, încă tată-meu, fie iertat, la pus. În comuna întregă nu se află astfel de poame, încă și din comuna vecină vincau de cumpărau de aici, mai de mult îmi aducea o sumuliță frumoasă de bani acest pom bătrân, atâtea pere făcea; dar nu-l voi suferi mai mult în grădina, — îl voi tăia, nu-l voi ținea acolo.

Eu latinam uimit din cap și o întrebăi, din nou: ce a putut greși acest arbore nenorocit: de trebue să fie tăiat și pus pe foc?

— Lasă dl. meu nu mă întreba, căci are o istorie crudă, însă de o vei asculta, și-o voi spune.

Înainte de asta eu vre-o două săptămâni a venit pe la noi un domn trist, întocmai ca dta, precând prindeau să se coacă perele. A pribegit și acela, n'a putut șede acasă, că pentru-ce, aceea o știți dvoastră. Așa îl consideram ca și cum ar fi fost din familia noastră.

Dar înzădar ne încercam să-i facem voie buna, și de l'am fi purtat pe palme, totuși era trist și blemit, numai din când ofta dureros, cași cum ar fi pierdut ceva. Zău, aproape am devenit și eu moroasă, văzându-l așa în toate zilele. Într'o dimineață frumoasă — am zis, că perele atunci începeau să se coacă, — omul meu trist s-a sculat des de dimineață și a mers în grădina, preste puțină vreme mă uit după el și ved cumcă s'a suit în păr. „Vezi bărbățele, ziseu cătră bătrânul, sântul meu trist a observat, că se coc perele.

Bătrânul meu m'a dojenit zicându-mi: „nu-i aminti lui, dacă își află voia, zău câte a culege el nu-s o lume.“

— I-am dat pace. Preste o oară, umblu în sus, umblu în jos, mă întorc încoace și în colo, și iară-și mă uit în grădina din întâmplare și ved pre omul meu, că e tot în păr. Acum am început a morăi, însă am cugetat totuși nu-i voi zice nimica, căci dacă va fi mâncat de ajuns se va cobori el de voiă bună. Preste o oară iară-și mă uit în grădina, și pre el îl ved tot în păr. Acum nici bătrânul meu n'a putut tăcea. Strigă cătră el: „cobori jos domnule de-colo ori ce! Mai lasă-ne și nouă pre el vre-o două pere!“ Omul n'avea nici habar. „Acum aceasta e bajocură, ziseu, dacă cătră cineva grăiești cu omenie bună, și nici nu-i pasă!“ Nici nu s'a mișcat. Bătrânul meu a început a înjura; acum, acum era aproape de sfinți, — nici de aceea nu-i pasă. „Nu-i dai pace, că-i voi deschide eu urechile, dacă n'au fost deschisă nici odată“, strigău cătră el, alergând întracolo și făcând o așa gură de răsună tot satul. Dar ajungând la pom și privind în sus a înghețat sângele în mine, și am căzut leșinată la pământ. Omul s'a fost spânzurat în pom Pe mine m'a scuturat frigurile în patru zile neîncetat, și de atunci încoace de câte-ori mă uit la acest pom ved lumea în toate colorile; nu-s banii aceia în lume, pentru cari aş mânca vre-o pară de pe el, căci nici tălharilor nu le trebuesc, poți vedea d-ta, că nu umblă la ele numai vespi, poate și aceia își ceva duhuri necurate.

— Și cum l'au chemat pre omul acela?

— Nu s'a putut știe de secur. Avea trei feliuri de passuri, și în fiește care avea nume deosebit; de bună samă nici unul n'a fost cel adevărat. Pe crucea dela cap în loc de nume i-am scris: „Un om nenorocit.“

. . . . Stăteam mut adăncit în cugetele obositoare, și abia am putut observa, că ochii mi sunt ațintiți la acel pom blăstămat. Doamna căsii m'a hățit de caput.

— Prea tare privești arborele acela d-le d-ta încă ești așa trist ca acela, nu cumva să ne faci și d-ta de glumă, că pe Dzēul meu îți spun, voi părăsi și comitatul acesta.

Maurițiu Jókai.

GRUIA LUI NOVAC.

(Baladă populară.)

Gruia, Gruia lui Novac...
 De trei-ori țara prădată...
 Da Novac din graiu grăi:
 — O Gruie, puiu tati,
 Lasă din somn, din beție,
 Că-i cădea la grea robie.
 Părăsește crișmele
 Și-ți urește mândrile;
 Care de crișmă păzește,
 Și mândrile le iubeste,
 Bani în pungă nu-i stăvesc...
 Dă-ți căciula pe doi boi,
 Și paloșul pe alți doi...
 O, Gruie, puiu tati,
 Ce ești tu da supărat?
 Doar te-o lovit de'nsurat?
 — Nu m'o lovit de'nsurat...
 Că și mândrile mă bat;
 Făr mi dor de Țiligrad.
 — O Gruie, puiu tati,
 Umblă pe unde-i umbla,
 În crișmă nu te băga,
 Nu bea vin, nu te mbăta.
 'N Țiligrad nu te băga,
 Țiligradu-i oraș mare
 Și multă putere are.

Dar Gruia n'a ascultat...
 Și murgu la înșelat,
 Și 'n Țiligrad s'a băgat...
 Cu cuvântul ce sosește,
 'N fundul Țiligradului,
 La crișma 'mpăratului,
 Cu cuvântul ce sosi,
 El din graiu așa grăi:
 — Todorită, crișmăriță,
 Adă-mi o vadră de vin,
 De-oi trăi și-oi plăti
 De-oi muri praznic ț'a fi.
 Trei vedre de vin le bea
 După trei mai porunca.

Și pre buză le punea,
 Nici de sete nu-i trecea.
 Trei buți de vin le-au băt,
 Grija de bani n'o avut.
 Todorita, crișmărița,
 Cizme roșii încălța
 Poale albe sufulca,
 Și la cale o plecat.
 Da calea de nouă zile,
 O calcă în două zile
 'N mijlocul Bělgradului
 La curtea 'mpăratului.
 Împăratul din graiu grăie:
 — Todorită, crișmăriță,
 Că de când mă crișmărești
 Tu de bani nici pomenesti!
 — O 'nălțate împărate!...
 Că la mine a venit
 Un voinic ardelenesc,
 Cu trei cai moldovenesti,
 Cu cuvântul ce sosi
 El din graiu așa grăi:
 „Todorită, crișmăriță,
 Adă-mi o vadră de vin,
 De-oi trăi și-oi plăti,
 De-oi muri praznic ț'a și!“
 Trei vedre de vin le bea,
 După trei mai porunca,
 El pe buză le punea,
 Nici de sete nu-i trecea,
 Trei buți de vin le-o băt
 Grije de bani n'o avut.
 Ba se uită pe sub gene,
 De încă omul se teme.
 — Todorită, crișmăriță,
 Dă-i vin cât a putea bea
 C'alai Gruia lui Novac,
 De trei-ori țar'o prădat.
 Ala dacă s'a mbăta,
 Tot pe mine m'a căta.

Da Gruia s'o și 'mbăt
 Și pre el că l'o legat,
 Tot în pente și beciude,

În pente până 'n genunte.
 Și turcii l'o doblicit.
 Gruia voinic de perit.
 Și pre el că l'o adus,
 Tomna 'n strumul Dunării
 Unde țin turcii robii.
 Da când Gruia s'e pornea
 Tot în feră s'e 'ntindea.
 ... Fus'e voia Domnului.
 Sboară puiul corbului.
 Prins'e corbul a crâncăni
 Și Gruia din graiu grăi:
 — Câne negru, pui de corb!
 Că degrab' ai doblicit,
 Că io-s voinic de perit,
 O carnea să mi-o mânaci,
 O sângele să mi-l bei,
 O viața să mi-o duci?
 — Alei Gruia, fătul meu,
 Nici carnea să o mânânc,
 Nici sângele să ți-l beau,
 Nici viața să ți-o ieu...
 Sum mânat de tatăl tău...
 ... Da 'napoi a poruncit:
 — Dute la tata acasă,
 Și frumos să s'e gătească,

Cu calul din holteie;
 Cu buzdugan de abrustiu....

Fus'e voia Domnului,
 Sboară puiul corbului,
 Dac' acasă a sosit,
 Novac frumos s'o gătit,
 Și pe cal o 'ncălecat,
 Sabie 'n mân' o luat.
 'N fundu Țiligradului
 La crisma 'mpăratului
 Când el s'e apropia,
 Prins'e murg' a rînceza,
 Și Gruia s'e deslega.
 — O Gruie, puiu tati,
 Bate tu laturile,
 Eu bat mijlocurile....

S'e 'ntoarce Novac în dreapta
 Cădeau turcii, ca și iarba;
 S'e 'ntoarce Novac în stînga,
 Cădeau turcii ca și frunza.
 Gruia din graiu și grăie:
 — Să tăiem cât să tăiem,
 P'e Ileana s'o lăsăm,
 Nevastă Gruii s'o dăm.

TOMA.

(Baladă populară.)

Strigă Toma la fereastă:
 „Eși afară tu nevestă,
 Eși afară până 'n prag,
 Nu te teme de celsag,
 De omul care ți drag!“
 „Afară nu pot eși,
 Că focul 'm gâlgăoște,
 Copilul s'e dogărește,
 Bărbatul 'm zace 'n pat,
 Zace 'n pat că-i mort de beat.“
 Strigă Toma la fereastă:
 „Eși afară tu nevestă!
 Eși afară până 'n prag,

Nu te teme de celsag,
 De omul care ți drag.“

Ea până 'n prag o eșit...
 Mâna 'n briu i-io țipat,
 Pe murgu o 'ncălecat.
 În mijlocul codrului,
 La fântâna corbului,
 O șezut ș'o odichnit.
 El din graiu aș'o grăit:
 „Cătă-mi o țiră în cap“!....
 Ea în cap i-o și cătat,
 Ei în gând i-o și venit

Jiței mici la vaci sugând
 Mame la copii plecând,
 Pě obraz l-o picurat...
 „Alele nevastă mândră,
 Arsu-m'ai ori friptu-m'ai?“
 „Nici nu te-am ars, nici te-am fript,
 Dară în gând mi-o venit
 Jiței mici la vaci sugând
 Mamele la prunci plecând!“
 „Țipă haine muieresti,
 Imbracă esti bărbătești,
 Că noi la nenea ne-om duce.“

La fereastă o sosit
 Și pre el l'o auzit:
 „Alele, fi tu cu tata,
 Tată ai dar mamă n'ai...
 Nu-i cu turcu 'n pribegie,
 Ce-i cu Toma în iubire.

Tie tata Ț-a și face
 Legănuț din păltinuț...
 Și apoi te-oi acăța
 La închietoarea căsii;
 Iar când vîntul a sufla,
 Pre tine te-a legăna.
 Când paseri or ciripi,
 Pre tine te-or adormi.“
 Strigă Toma la fereastă:
 „Primește-ți a ta nevastă?“
 O cum foc să n'o primesc,
 Doamne amar mă necăjesc.“
 Pre fereastă s'o Țipat;
 Țiță pruncului i-o dat.
 El paloșul o luat,
 Și din graiu aș' o grăit:
 „Rămâi pruncule sugând,
 Eu oi muri suspinând,
 Iară măța aplecând.“

(Din jurul Gherlei) Traian Moldovan.

TRADIȚIUNEA MAGHIARĂ-HUNICĂ.

(După Gedeon Petz.)

4. Tradițiunea germană hunică.

Cu faptele Attiliei și ale hunilor săi s'a ocupat și fantasia germanilor. Deja Jordane amintește în secolul al VI-lea, că fama marelui rege hunic trăiește în memoria tuturor popoarelor¹⁾, și cu o mie de ani mai târziu zice Aventin, că despre Attila și acuma cântă pretutindenea, și că numele Attiliei și înaintea acelor necivilizați încă e cunoscut²⁾. Este foarte natural, că poporul german, care cu așa mare talent a fost dăruit dela natură pentru crearea de tradițiunea și istoria hunilor încă o-a cuprins în istoria s'a tradițională. Tradițiunile germane despre Attila, în privința cantității și calității, departe întrec tot aceea, ce pot alte popoare într'astă privință a arăta. Tra-

dițiunea germană-hunică încă în viața Attiliei, probabil pre ȣermurile Dunării, s'a înființat, și de aci a străbătut mai departe pre marginile Elbei și a Renului, ma și pre peninsula scandinavă.

Cea mai vechiă fântână pentru tradițiunea germană-hunică este Edda de Saemund, care, în forma aceea, în care noi o posedem, e din secolul al VIII-lea. Gulielm Grimm, în opul său despre tradițiunea germană croică,¹⁾ pre aceste două cântece din Edda referitoare la Attila: Atlamal și Atlakvidha, le ține de origine mai tîzii, ca pre celealalte cântece, ma pre cântecul Gudrundalt al trielea (Gudrunarkvidha III.) îl ține încă și de mai târziu, părerea aceasta din urmă însă Mühlenhoff²⁾ n'o primește. Omitând productele acelea poe-

¹⁾ Attila, Hunorum omnium dominum et pae-
 ne totius Scythiae gentium solus in mundo regna-
 tor, erat famosa inter omnes gentes claritate mira-
 bilis. Joardanes Get. c. 34.

²⁾ Nam et adhuc vulgo cantatur et est popu-
 laribus nostris, etiam litterarum rudibus notissimus.
 Aventinus, Annales Bojorum 165.

¹⁾ Gulielm Grimm: Die deutsche Heldensage. 2.
 Aug. 1865. p. 4.

²⁾ Mühlenhoff: Zur Geschichte der Nibelungen-
 sage. Zeitschr. f. deutsches Altertum X. 172.

tice, cari numai trăsuri singuratece au imprumutat din tradițiunea Attiliei, cum este p. e. cântecul anglo-săsesc despre Peregrinatorul (secl. VIII.), cântecul Hildebrand (de pre la începutul secl. al VIII.), Bircamalul (secl. X.), amintim poema latină despre Valthariu (secl. X.) opul călugărului Ekkehard, care conține părți tradiționale despre curtea Attiliei și relațiunea lui cu burgunzii. După acestea urmează părțile prosaice ale Eddei. În secul al XII-lea s'a născut și în al XIII-lea s'a finit cea mai însemnată fântână a tradițiunei eroice germane, cântecul Nibelung, și apendicele acestuia, Klage. Referitor la tradițiunea hunică sunt de puțină însemnatate, deși conțin niște trăsuri prețioase, poemele următoare: Biterolf, Dietrichs, Flucht, Rabenschlacht, Rosengarten, Etzels Hofhaltung. Cadrul tradițiunii germane-hunice n'îl dă Tidrekssaga (Vilkinasaga; secl. XIII.—XIV.). Aceasta în Șcandinavia s'a născut încoale, dar după mărturisirea sa proprieă se basază pre poeme germane și pre enarări de ale oamenilor germani.

Dintre fântânele amintite nice una nu conține exclusiv material tradițional hunic, acesta în toate este numai un element accesoric și episodic. Causa acestei împrejurări este aceea, că când s'a născut legenda hunică, poporul german deja avea o poezie tradițională închiată, și apoi tradițiunea hunică numai în cadrul acesta deja finit s'a potut acomoda.

Tradițiunea germană eroică și una dintre cele mai momentuoase părți ale sale, tradițiunea nibelungilor¹⁾ se basază pre fundament mitic.

Siegfrid este o figură secundară a lui Wodan, zăul național al francilor, amantă-sa e soarele, care este personificată în Brunhilda (=luptătoarea loricată). Însă pre domnirea luminei o nimicește puterea nopții, copii întunerecimii și a negurei sunt nibelungii. O nibelungă, Krimhilda (=luptătoarea larvată) aruncă cursă lui Siegfried, fi dă beutura făr-mecată și face să uite pre Brunhilda, amanta

sa dintăia. Siegfrid cu totul ajunge în puterea nibelungilor, cu un nibelung pășește în relațiă pretinească, se îmbracă în forma aceleuia și-i câștigă pre Brunhild de soție. Dar Brunhilda, tocma cași Krimhilda, încă tot iubește pre Siegfrid; rivalele cu o ocaziune se ceartă, și atunci Brunhilda știe, că pre ea Siegfrid o-a înșelat. Ea însăși dorește moartea fostului său amant, și la înduplicarea ei nibelungii omoară pre Siegfrid, dar cu el la olaltă și Brunhild încă se sacrifică.

Asta a fost forma primă mitică a tradițiunei nibelungilor, care în secul al V-lea a suferit schimbare. Pre timpul acesta francii locuiau pre țărmurele stîng al Renului, spre amiază s'a estins imperiul burgunzilor cu capitala Worms. Principele de atunci al burgunzilor a fost Gundubar (Gundicarius). În 435 Aetiu generalul roman i-a slîit pre burgunzi la pace dejositoare, cari pentru libertatea lor au fost apucat armă, în 437 (ori în 450) hunii cu totul au nimicit imperiul burgunzilor, și au estîrpit familia domnitoare. Elementele aceste istorice s'au conțesut și în tradițiunea nibelungilor. Personificătorul hunilor deveni Attila și fiindcă după susceperea germană, puterea e atîta cât avuție, comoară, dară și nimicirea burgunzilor încă o-au motivat cu poffa mamonii lui Attila. Tradițiunea aceasta s'a mărit din nou, când în 453 a murit Attila, și tradițiunea pre Ildico, femeia sa o-a acusat cu omorul regelui hunic. Numele Ildico sau Hildico ne aduce aminte pre Hilde, și așa tradițiunea pre Krimhild, vădua lui Siegfrid o numește de soția lui Attila, așa predând lucrul, că Krimhild cu omorirea Attiliei și-a răsbunat moartea fraților săi, a burgunzilor.

Cadrul tradițiunei dară pre timpul acesta a fost următorul: Siegfrid fiu de rege frânc omoară pre bălaur și visteria o cuprinde pre sama sa. Trece călare prin para de foc, în mijlocul căreia dormitează Brunhild, o trezește și o ie de soție. Nu preste mult ajunge în curtea burgunzilor, bea din beutura magică, își nită de Brunhild, se inamorează în Krimhilda, în fata regelui burgund și cu frații ei leagă amiceție și alianță. Câștigă pre Brunhilda lui Gunther de soție, iar el o capătă pre Krimhilda. Cearta Hildelor apoi causază moar-

¹⁾ Referitor la desvoltarea tradițiunei nibelungilor v. discursul citat al lui Müllenhoff și Scherer: Vorträge u. Aufsätze. 1871. pag. 101 et sequ.

ea lui Sigfrid. Pre văduva lui Siegfrid Attila o cere și o și capătă. Attila pofteste bunurile burgunzilor, îi chiamă la el și îi omoară. Krimhilda își ține de dătorință să răsbune moartea fraților săi, în vreme de noapte își omoară bărbatul, pălatul Attiliei se încinge în flăcări și Krimhilda se aruncă în foc.

Tradițiunea nibelungilor în forma aceasta s'a stătorit pre mai multă vreme; așa s'a lățit în cea mai mare parte a Germanii, și așa a trecut în seclul al VI-lea și pre peninsula șcaodinavă. Nobilii peregrinatori din Norvegia în 874 au dus cu sine tradițiunea aceasta pre insula Islanda, și acolo s'a însemnat în Edda, a căreia materie tradițiunea nibelungică, numai în aparință diferește de forma tradițiunei germane din seclul al VI-lea.

În Germania în jumătatea a doua a seclului XII-lea s'a însemnat tradițiunea aceasta în formă poetică. Tradițiunea în timpul acesta deja a suferit în multe privințe schimbări. Trăsurile mitice au devenit obscure și fără înțeles, nește fapte (că, p. e. Brunhilda a fost amanta dintâie a lui Siegfrid) au mers în deutare, ori s'a predat într'altă legătură. Așa după tradițiune aceasta nu Attila chiamă pre burgunzi în curtea sa, ci Krimhilda cu scopul acela, că-și va răsbuna moartea lui Siegfrid. Schimbarea aceasta o-a ajutat și istoria Chrodhildei, a căreia nume samână cu al Krimhildei. Chrodhilda a fost fată de rege burgund, s'a măritat după un rege franc și ofenzată prin franci și-a agitat copii spre devastarea a însuși poporului său (583). Fiindcă după piceperea de mai târziu nu este Attila păcătoșul, s'a schimbat și catastrofa. În cadrul tradițiunei au pășit și persoane nouă, Dietrich, Hildebrand, Rüdiger și alții. În forma aceasta ne-a rămas tradițiunei germană în cântecul *Nibelung de pre mijlocul seclului XII-lea*.

Precum apare, tradițiunea germană-hunică este numai o parte suplenitoare a marei tradițiuni germane eroice. Toată domnirea Attiliei în formă tradițională o predă numita *Thidrekssaga* (secl. XIII.—XIV.), dar în lucrarea aceasta așa de puține trăsuri sunt, cari ne aduc în minte pre Attila din istoria, încât aici trēbue să propunem adaugerea a mai multora feliori de tradițiuni străine și elemente tudelnice.

După *Thidrekssaga* Attila este fiul lui Osides, craiul frizilor. După moartea tătanc-său Frislandia o concede fratelui său, Ortnit, iar el pentru sine își ocupă Hunalandul. Apoi cere de soție pre Erka, fata lui Osantrix, regele Vilkingalandului. Fiindcă l-au refuzat, trimite acolo pre marchisul Rodolfur, ca să aducă fata pe deascuns. Attila 'deaci încolo trăiește în inimiciție cu Osantrix. — De multe-ori poartă luptă în contra lui, pânăcând Osantrix cade într'o luptă. Pânăcând Attila este departe, Waldinar, regele Holmgardului se aruncă asupra Hunalandului, dar auzind, că Attila se apropie, se răntoarce în țara sa. Attila acum se porneste în contra Ruzzilandului cu aliatul său Thidrek din Bern. Thidrek cu ajutoriul Attiliei vrea să-și recăștigelă iară imperiul său, dar n'are noroc la întreprinderea sa și se întoarce la Attila. Pre vremea aceasta moare Erka, și *Saga* de aci începe enararea tradițiunei nibelungilor. Attila ie de soție pre Grimhilda, văduva lui Sigurd. Preste doi ani Grimhilda roagă pre bărbatul său, ca să chieame pre frații săi, pre niflungi, cari sunt causătorii morții lui Sigurd. Attila îi împlinește pofta. După sosirea niflungilor decât se începe o luptă crâncena; numai Attila, Thidrek și Hildebrand rămân în viață. *Thidrekssaga* pre urmă enarează moartea Attiliei. Attila pofteste visteriile niflungilor. Aldrian, fiul lui Hogne îi promite că îi va fi într'ajutor, îl conduce într'o vezuină a unui deal, dar încuie ușa veziunei pre el, unde apoi Attila pierie în mijlocul visteriilor.

5. *Tradițiunea maghiară-hunică.*

„Avem o soarte curioasă, zice Joan Arany, că pânăcând alte națiuni mai norocoasă, cele mai vechi întēplări, unde istoria nu străbate, și le scrutează prin rămășițe poetice, nouă din contra istoria ne dă un fir conducător la poesia antică. Cronicarii noștri nici pre lângă cea mai mare sapiență nu pot face să nu oglindească ici și coalea fântâna poetică, de care adesă-ori s'au folosit și ei. Batăr de-ar face-o aceasta cât de multe-ori! Batăr de-ar pune pre tradițiunea din patriă și în părțile fabuloasă mai mare ponderositate! 1)“

1) Joan Arany: Eposul nostru naiv. Lucr. pros. p. 70.

Cronicele ce ne-au rămas ²⁾ privitor la vechia istorie a patrii, s'au folosit de o operă din 1150, așa numită: *Cronica Națională*. Opera aceasta nu mai există, și despre conținutul ei numai prin reconstrucțiune ne putem face idee. Începutul cronicei acesteia, ca și un opuscul separat, a format partea despre istoria hunilor. Din cronicile noastre, cari părțile aceste două acuma le conțin într'o formă concreșcută, apare evident, că istoria hunilor, și istoria ducilor și a regilor nu e scrisă de una și aceeași mână. Cronica originală are trei ramuri. Primul este opera notarului anonim al regelui Béla (1278); al doilea ram e cronica lui Simion Kézay (1182) aceasta este estrasul operei, din care a lucrat; a treilea ram este o cronică, din 1330, care însă numai există, dar i-au rămas trei surcele secundare: cronica de Dubnitz, cronica de Buda (1330) și cronica de Viena sau cronica ilustrată (1358). Pre aceasta din urmă se bazează Cronica lui Thuroczi (1464). Cronicile acestea toate, pre urma primele lor fântâni, se ocupă în măsură mai mică sau mai mare și cu istoria hunilor, cu elementele ei de împreună. Că cu cât interes se poartă scriitorii și publicul față de huni și mai ales față de Attila, se vede de acolo, că despre obiectul acesta în vremea humanismului au apărut o grămadă de opere. Așa e d. e. opera lui Callimach: *De gestis Attilae regis*, Attila metropolitului Nicolau Olah, și opera de același titlu a lui Juvenec Coeliu Calan. Toate acestea ieu de basă parte enarările cronicarilor maghiari, parte acelea ale scriitorilor străini, și numai aici-coalea se ivește în ele din întemplantare trăsuri noue de tradițiune.

Firește fântânile amintite toate se fălesc, că ele predau istoria hunilor deamănă de credință. Dar coloritul predărei lor și mai cu samă conjectura cu scriitorii străini ne convinge, că basa enarării lor este istorică încoale, dar multe părți sunt de origine tradițională. După ce părțile sau trásurile acestea legendare nu se depart bătător la ochi de baza istorică,

²⁾ Referitor la următoarele v. Dr. H. Marczali: *Fântânile istoriei maghiare în timpul Argazilor*. 1880. p. 38. și urm.

deocamdată trébue luat în considerare întreaga istorie a hunilor, așa, precum ni-o enarează cronicarii. Cadrul enarării acesteia este următorul.

Fii lui Nemróth, Hunor și Magor la o vânătoare au dat de o cerboaică, o-au luat la goană și o-au urmărit până la marginea tului Meotis. Ritul băltoș le-au plăcut și s'au așezat acolo. Preste multă vreme au găsit în pustiie o ceată de fete, care-și petreceau acolo fiind-că aveau o sərbătoare femeiască. Pre fete le-au răpit pre cai și le-au dus cu sine în mărăcia Meotidelui. Între ele au fost și cele două fete a lui Dula, principele alanilor, dintre cari pre una Hunor, iar pre cealaltă o-a luat Magor de soție, s'au născut apoi cele două poarē consăngene, hunii și maghiarii.

Cu vreme rămășițele lui Hunor și Magor înmulțindu-se s'au lăfit mai departe și au împoporat ținutul Scythiei. Pământul acesta după numărul generațiunilor l'au împărțit întru 101 de părți. Dar înmulțindu-se încă și mai tare, o parte a fost silită să-și caute patriă nouă. Peregrinatorii și-au ales șapte duci și s'au pornit spre apus până au ajuns la riul Tisa și pre țermurele acestei ape a constituit imperiul hunic.

Ținutul dincolo de Dunăre pre atunci era în pozițiunea romanilor. Guvernatoriul Macrin la vestea sôsirei Hunilor cere ajutor de la Roma. Romanii s'au adresat cătră Detre din Verona, și acesta le-au împlinit dorința și la Potentiana se împreună cu cetele lui Macrin. Pânăcând aliații se consultă despre celea de făcut, hunii trecând Dunărea atacă și înving pre cetele aliaților. Detre s'a retras pre șesul Tarnocului, hunii l-au urmărit, dar de aceasta dată ei fusă învinși. Cetele lui Detre și ale lui Macrin au tras cătră cetatea Tulna, hunii iară i-au urmărit și la Cesumaur au dat de nou luptă inamicului. Romanii fusă învinși, Macrin a căzut, în fruntea lui Detre a sburat o săgeată de fer, dar n'a murit, de unde apoi l-au numit „Detre nemuritoriul“.

Dintre duci acuma numai doi au rămas în viață, Attila și Buda. Hunii pre Attila l-au ales de rege, care partea țerii dintre Tisa și Don o-a conces fratelui său Buda. Principii germani, între ei și Detre din Verona, cu toții s'au plecat Attiliei.

Attila după aceea a luptat contra popoarelor apusene, pre câmpul catalaunic a învins, și spre Thuringia s'a răntors acasă. Aici găsiră, că Buda a pașit hotarile constituite și fortăreața din Sicambria o-a numit despre numele său, pentru aceea Attila cu mâna sa proprie a omorât pre frate-său și cadavrul la aruncat în Dunăre. Attila după aceea a pornit contra Italiei, a ocupat cetatea Aquilea și a străbătut până la Roma, dar la rugămintele papei Leone s'a răntors. Ajungând în Panonia a luat de soțică pre Mikolt, fia regelui bractanilor, dar în noaptea ospetului la năpădit sângele pe nas, și s'a înecat.

După aceasta s'a iscat ceartă între fii săi, pre care mai ales o-a agitat'o Detre. Națiunea hunică s'a alăturat lângă Csaba, popoarele străine lângă Aladár. În lupta decizătoare acesti din urmă au învins, Csaba și hunii o-au luat'o la fugă. Csaba mai întâi a mers în Grecia, după aceea s'a răntors în Scythia, patria sa strămoșască. Hunii aici rămași s'au rătras între munți și s'au numit secui.

6. Părerile despre tradițiunea maghiară-hunică. Necesitatea scrutării. Modul procedurii.

Am amintit, că ceștiunea tradițiunei maghiare-hunice în literatura noastră mai nouă mai de multe ori a fost obiectul disputei. Operile și disertațiunile în cari s'au esplicat părerile cele mai controversă însuși formea a o literatură mică. Dintre părerile aceste aici numai cele mai momentuoase și mai nouă voim pre scurt a le face cunoscute.

Primul, care a scris în literatura noastră mai nouă despre obiectul acesta a fost Gustav Wenzel cu disertațiunea „Fragmente de idei la aprețierea istorică-științifică a tradițiunei maghiare eroice“¹⁾ (1850), în care în partea primă vorbește despre tradițiunea hunică. Wenzel materialul din cronice îl privește deja de tradițiune pur maghiară, și așa nu putem căuta în disertațiunea aceasta scrutare critică. El preie câteva părți și din tradițiunea germană-hunică, dar nu pentru comparare sau pentru constituirea originii tradițiunei maghiare, ci pentru ca să poată demonstra, că Etzel din tradițiunea germană eroică, respective Atli este identic cu Attila din istoriă.

¹⁾ Albumul-Reguly 1850 p. 1. et sequ.

Cu doi ani mai târziu (1852) Francisc Toldy a edat tomul prim a „Istoriei literaturii maghiare“, în care se ocupă cu un cerc de tradițiune hunică din zece părți, și zice, că „dacă vom coniecta istoria hunică, precum se află însemnată în cronicile din patriă după tradițiuni și cântece naționale, cu enarările istoriografilor din evul mediu, observăm, că unde e mai sêracă, unde e mai bogată istoria hunică decât acestea, că câte-odată diferește de ele, dar totuși este independentă și așa decisive se reduce la fântâna națională.“ (p. 44.)

Însă Toldy nu însușește istoria hunică tot așa de pură origine națională în istoria poesii maghiare (1854). Într'asta zice, că deși tradițiunea poporală hunică este predată, sferțită, scoasă din forma s'a originală poetică, turnată în proză, interpolată prin părerii și adaugeri stăine, și creștine și așa în parte prefăcută; totuși sunt neprețiablele rămășițele acele, căci în multe trăsuri ne aduc aminte tradițiunea ce a trăit așa de viă în poporul maghiar.“ (Tom. I. p. 32.)

Într'același an (1854) a apărut de la Arnold Ipolyi „Mithologia Maghiară“, în care zice: „Pânăcând scrutarea tradițiunei germane eroice se coboară într'a noastră, ca să-și culeagă memoria eroilor săi, . . . până atunci și noi — concedându-le acestea cu promptitudine și recunoscând comunitatea originii tradițiunei — trăsurile originale a eroilor noștri le putem cunoaște în tradițiunea germană.“ (p. 159.)

Părererea aceea, că părțile istorice hunică a cronicelor se basază pre tradițiune națională, o-a afirmat Amade Thierry „Tradițiunile Attiliei“, care în 1864 a apărut în traducerea maghiară alui Carol Szabó. Thierry în partea a 3-a a cărții sale („Legende și tradițiuni maghiare“) minten din hipotesa aceea pornește, că au existat tradițiuni maghiare hunică, și și în decursul pertractării enarărilor a cronicelor noastre, fără ca s'o comparez această cu tradițiunile străine — pre care încoale el tare bine le cunoaște — și fără, ca din comparațiunea aceasta să facă conștienții.

Dar nu preste mult scrutările acestea fusă schimbate print'r'o scrutare critică și sceptică ma chiar și aparința de tradițiune legendară o-a negat scrutarea aceasta dela multe lucruri, pre cari până atunci le afirmău de tra-

dițiuni naționale. Paul Hunfalvy a fost acela, care a lătit părerea aceasta. În „Ethnografia Ungarii“ zice, că „toate cronicile precum și Anonymul, pre Attila și hunii săi îi aduce într-o așa relația cu maghiarii, încât directe aceștia ar fi urmașii acelora în țară. De unde o-au putut lua aceasta cronicile noastre?... Este imposibil a presupune cu minte sănătoasă, că cronicile noastre să fi luat din ori-ce tradițiune din țară, ca din fântână originală aceea ce enarează despre huni. Ma întreaga știință hunică a lor n'au potut s'o scoată nici din scriitorii greci și latini (să-i cugetăm ori și cât de înțelepți pre cronicarii noștrii), pentru că așa nume proprii și așa relații o caracterisază pre știința aceasta, cari numai spre fântână germană pot arăta.“ (292.)

Fântâna germană, pre care, după părerea lui Hunfalvy, se basază cronicile noastre, mai de nou în opul „Die Ungern“ (1881) ni-o și numește, și aceea este cântecul Nibelung.

De asemenea păreri este și Frideric Riedl, în opul său „Tradițiuni maghiare hunice.“¹⁾ Riedl zice, că așa numitul cerc de tradițiune maghiare-hunice este tradițiune de carte, nu s'a născut sub cêrul liber, datele-i ștudelnice sunt ori luate din cronicile străine, ori sunt combinațiunile voluntare a acelora sub influința tradițiunei germane eroice.“ (p. 340.)

Henric Marczali în opera sa „Fântânele istorii maghiare de pre timpurile Arpazilor“ (1880) încă ține de origine germană basa tradițiunei hunice din cronicile noastre, ma dă espresiune și părerii aceleia, că istoria hunică e scrisă de un german (p. 83.) În articolul său²⁾ „Despre originea sêcuilor“ e de părerea aceea, că tradițiunea maghiară-hunică n'a ajuns în cronicile din gura poporului, ci din fântâni străine; dar ne arată o excepțiune: tradițiunea lui Csaba, „care trebuie privită cași un neprețabil fragment al mitului antic maghiar.“ (p. 142.)

Pre lângă tradițiunea maghiară-hunică mai tare s'a luptat Paul Gyulai. „Că tradițiunea maghiară-hunică este o maghiarisare a tradițiunei Attiliei, aceasta este tocmai așa de audace afirmare, cași aceea, că în forma ei de astăzi nu este nici o împrumutare. Noi cre-

dem, că dreptatea e la mijloc.... Dea bună samă nu numai tradițiunea lui Csaba e originală, dar și în cazul cel mai rău, atât susceperea, cât și idea fundamentală a tradițiunei maghiare hunice este cu totul alta, decât acestea a tradițiunelor germane, și este întrânsa și originalitatea prelucrării.“¹⁾

În asemenea sens se dechiară și Gyulai în notița sa copciată la opul lui Riedl. „Că pre tradițiunea maghiară-hunică precum o aflăm aceea în vre-o câteva cronicile, se vede influința cronicelor și a tradițiunelor, nu suferă îndoială, dar cesțiune de deslegat rămâne aceea, că oare cu totul material nou au lucrat cronicile, sau numai pre acel vechiu l-au lătit și l-au schimbat, scoțind și din fântâne cu totulului nou? Este de crezut oare, că întreaga tradițiune, fără de ori și ce permisă, v'ar fi numai fabricătura câtorva călugări, și că poporul maghiar numai din cronicile acestea ar fi auzit numele Attiliei? Și oare tradițiunea de carte s'ar fi putut estinde așa de tare? Nici un fel de tradițiune nu se poate estinde, dacă nu este legată de ceva monument viu, fie acela ori și cât de mic.“²⁾

Asemenea convingere dechiară și Carol Szász: „Discuțătorii păreri contrare tare de parte merg, dacă trag la îndoială existarea unicei rădăcini în tradițiunea națională a povestilor acelora, cari în cronicile is însemnate ca tradițiuni istorice. O poveste dintr'o carte poporală, care umblă într'o mie și o sută de mâni poate merge în cunoștința poporului, dar din cronicile scrise în limba latină, aceea nici odată nu se poate.“¹⁾

Mai decurând Gustav Heinrich s'a ocupat cu cesțiunea aceasta în disertațiunea sa „Ettelburg și tradițiunea maghiară-hunică.“ „Nu numai e probabil, dar este lucru firesc, că evenimintele Ungariei depre vremea hunilor au rămas în memoria și tradițiunea locuitorilor.... Dacă popoarile aceste diferite și una după alta următoare fără de îndoială au fost în contact unul cu altul, ma dacă după finirea luptelor au trăit în pace și lângă olaltă, atunci continuitatea locuitorilor ne esplică și pre conti-

¹⁾ Revista Bpestană. 1881. tom. XXV. p. 142.

²⁾ Revista B-pestană. 1881. tom. XXVII. p. 340.

¹⁾ Revista Bpestană 1881. tom. XX. p. 321.

²⁾ Revista Bpestană. 1881. tom. XXV. p. 137.

¹⁾ Carol Szász: Eposurile mari ale literaturii generală. 1882. tom. II. p. 161.

nuitatea tradițiunii... Attila și memoria imperiului său au rămas la toate popoarele europene și asiene în enarațiuni tradiționale, și în cântece, — numai aicea pre țermurile Dunării și a Tisei, unde a locuit principele temut, numai aci să nu fi vorbit despre el nici un cântec? — „Consângenitatea maghiară hunică este tradițiune națională, pre care maghiarii nu o-au adus cu sine din Asia, ci aicea în noua lor patriă europeană, parte o-au

aflat gata, parte o-au făcut ei, dar la tot casul o-au desvoltat mai departe.“ La finea disertațiunii dechiară, că tradițiunea maghiară — într' acest sens luată — „nici nu o putem, nici nu este iertat s'o negăm.“

Problema pertractării de mai încolo va fi conjectura materialului de tradițiă maghiară și străină hunică: compararea ei și espicarea diferințelor.

(Va urma)

Joan Raț.

LUPTA NOASTRĂ.

IV.

La acuzarea, că junimiștii lucră într'o direcțiă anti-națională, dl. T. Maiorescu scrie:

Togmai aceasta apărare a elementului național în limbă în contra germanizării D-lor Bariț, Babeș, Roman, Vulcan, etc. a fost punctul de plecare al polemicei între noi, și DD. Bariț și Vulcan, declarând de bagatele germazările D-lor, au început, print'o stratagemă de mult cunoscută, să strige în contra anti-naționalismului nostru.

Ne-am oprit poate prea mult la constatarea acestui fapt. Dar fiindcă s'a făcut atâta vorbă deșartă despre el în jurnalistică română, (numai din lunele Iunie, Iulie și August 1871 avem înaintene 86 numere de jurnale române pline de insulte la adresa noastră ca preinși cosmopoliți), ne-am crezut odată datori a restabili adevărul factic în mijlocul falsificărilor, cu care jurnalistică noastră îi place a-și îngâna publicul.

Este dar dovedit, că Societatea Junimea din Iași nu e cosmopolită, că în Convorbirile literare s'a susținut totdeauna naționalismul de cătră fie-care din noi, dar — ce e drept — nu ca pretext pentru a ascunde sub drapelul lui și sub strigătul „Stefan cel mare“ și „Mihai Viteazu“ toate miseriile și cruditățile celor nechiemați și nealeși, ci ca punct de pornire pentru o desvoltare mai energică și mai conștiencioasă

a activității literare și științifice în mijlocul poporului român.

Dar dacă este așa, atunci cum rămâne cu acuzările D-lor Bariț, Boliac, Misail, Holban și celorlalți în contra cosmopolitismului nostru? Răspunsul la această întrebare îl lăsăm în sama cetitorilor nepărtinitori.

Mai trebuiește un exemplu? — Răposatul Bărnăț în ura, ce o a avea în contra științei francesă și germană și pre care voia să o împărtășască și școlarilor, scrie la începutul cărții sale de școală Dreptul public al Românilor (pag. 11) următoarele:

„Jurisprudența Romană nu desparte sistema juridică și politică de cătră morale și religione așa cum fac politiciii Franci și Germani mai nooi; acestia cred că gelelațiunea cu atât va fi mai deplină, cu cât va fi mai departe și mai desbrăcată de toate ideile și sentimentele națiunii celei religioasă, morali și omenești.“

Acesta este un neadevăr, și sunt acum 6 ani, decând în o critică mai întinsă a lucrării răposatului magistru, unde s'au arătat și alte erori științifice, am provocat în zădar pe partizanii D-sale să ne citeză un singur politic frances s'au german, care să fi văzut perfecția unei legislații în depărtarea ei dela toate simțămintale cele religioasă, morale și omenești ale națiunii.

Am revenit înadins la această critică în contra lui Bărnăț, fiindcă adversarii noștri s'au refer tot-

deanna la ea ca la o „blasfemie“ în contra „semi-zăului.“ Însă critica noastră nu se atinge de persoana lui Bărnuț și nu pune în îndoială patriotismul lui, din contra meritele lui de la 1848 sunt anume revelate acolo; dar ceea ce eram dători a face, era împotrivirea în contra erorilor manifeste de știință, în contra inexactităților și confusiilor, de care este plină cartea citată și care erau cu atât mai primejdioasă, cu cât vineau togmai de la Bărnuț. Ce impresii au produs aceste lucruri asupra bărbaților noștri serioși, se poate vedea din următoarele cuvinte ce le găsim în Transilvania din 1 Aprilie 1868:

După ce D. T. Maiorescu își încheie critica sa nimicitoare asupra desmemorabilului op, noi facă ne simțim îndatorați a pune în interesul culturii și al vieții noastre naționale aceste întrebări:

1. Dacă Sim. Bărnuț a cutezat a propaga și a propagat în adevăr la tinerimea academică idei atât de bolnave, confusă, fanatice, destructive comunice, cum se poate esplica nepăsarea, lenea, orbia, imbecilitatea, acelor senate academice, acelor efori, ministeriuri și domnii, care a suferit pe Bărnuț, ca el în calitate de profesor în curs de atâta ani să adape cu veninul său pe atâta tinerime?

2. Dacă manuscriptul lui Bărnuț cuprindea acelea doctrine și confusă, și foarte periculoasă, orbi au fost aceia cari nu le-au aruncat mai virtos în foc decât să se facă complici pe față la propagarea atâtor rătăcirii și blăstămării? Cum se poate ca un asemenea op să se arunce pe aripile publicității tot cu aceea ușurătate, cu care s'au tipărit până acum în limba noastră atâtea sterpitudini de ale școalei romantice din Franța?

Și aceste cuvinte le scrie — nu vre un amic al nostru, vre un partizan al „Junimei“ din Iași, vre un „cosmopolit,“ ci însuși D. Bariț, care la întrebările, unde persoana D. sale nu este în joc, are destulă pătrundere și experiență pentru a înțelege, că dreptul public și îndeobște renașterea unui popor nu se poate întemeia pe neadevăr și neștiință.

Pentru a termina, să cităm un ultim exemplu mai nou. Cu ocazia desbaterii unui budget al instrucțiunii publice, în Iunie al anului 1871 subscrisul împreună cu alți deputați am propus în camera României, a se

schimba două catedre vestite dela Universitatea Iași, cu două alte catedre, pre care le credeam mai importante, a se înlocui adecă dreptul constituțional și economia politică prin istoria națională și limba română. De era întemeiată sau nu propunerea, nu examinăm aici. Dar ceea ce trebuie să examinăm, este modul, cum a fost discutată în jurnalistica noastră.

Romanul a început corul prin a zice, că am făcut propunerea în înțelegere cu D. de Radovitz, consulul general al Prusiei. Acesta era un neadevăr și o necuviință. Au urmat apoi Telegraful, Trompeta, Uniunea liberală.

Federațiunea, relatând cele petrecute în Cameră, spune în No. ei din 11 Iulie 1871:

Tit Maiorescu calomniază ginta română, numindu-o necultă, necapabilă de pe înălțimea tribunei, în parlamentul român. — Eată programa Camerei prezente:

1. Stîrpirea a tot ce este românesc.

2. Înlocuirea Românilor prin străini și evrei. — Și ministerul? Ministerul a promis, că va lucra întotdeauna după programa lui Maiorescu.

Toate aceste ziceri ale Federațiunii sunt neadevărate, din cuvânt în cuvânt. Monitorul Oficial unde stau reproduse discursurile din cameră o atestă. Aceleași neadevăruri, cu plângeri duioasă asupra cinismului și cosmopolitismului nostru, le cuprinde și articolul Albinei din 18 Iulie 1871. Că și D. Babeș s'a putut aluneca pe această cale, am înțeles la început. D-sa se va fi luat după confracții D-sale în jurnalistică, și fiindcă acestia spuneau neadevăruri cu voie, D-sa le va fi spus fără voie. Dar după ce au apărut discuțiile budjetare în Monitor? Dar după ce s'au reproduș într'un supplement al Curierului anume propunerile și cuvintele subscrisului? De ce a tăcut Albina și nu și-a rectificat neadevărul?

Înțelegem foarte bine, ca cineva să tacă asupra cuvintelor noastre, dar dacă le ia în băgare de samă și vorbește asupra lor, atunci nu face bine, când spune neadevăruri.

Nu face bine în nici un înțeles, nici pentru demnitatea sa, nici pentru scopul, ce

în acel moment îi poate părea folositor, adică de a ne discredită pre noi.

Calomniez, il en reste toujours quelque chose, poate să fie un proverb adevărat în relațiile personale. Aceasta nu o știm și ne este indiferent. Ceea ce știm însă este, că în privința vieții publice proverbul e foarte greșit. Și dovada ne o dă tocmai rezultatul atacurilor făcute pe aceea basă de cea mai mare parte a jurnalisticeii române în contra ei, au susținut mai întâi neîntreruptă atenția publicului asupra-i. Marca majoritate a cetitorilor în primul moment a trebuit — ce e drept — să rămână sub impresia neadevărurilor cuprinsă în acele jurnale încrezându-se numai în ele. Dar fiindcă cel puțin atenția era deșteptată în privința noastră, a fost cu neputință, ca aceasta ascultare unilaterală să țină mult timp. Audiatur et altera pars e o regulă prea naturală a dreptății, încât să poată rămânea totdeauna neaplicată.

Cei dintâi, care au simțit trebuința de a ceti înainte de a osândi, au fost de sigur cei mai drepti și cei mai cu minte dintre adversarii noștri. Ce impresie însă a putut produce asupra unui om drept și cu minte descoperirea țesăturii de neștiință și neadevăr, cu care jurnaliștii au crezut de bine a ne întem-pina, aceasta și-o poate închipui ori și cine: neîncrederea celor ce i-au amăgît până acum, și interesul de a urmări mai de aproape o direcție, în contra căreia nu s'au întrăbuințat încă armele adevărului. Pe cât însă este de sigur, că un om cu minte face mai mult decât o sută de mărginiți, pe atât este de sigur, că îndată ce din mijlocul unui public este câștigată opinia celor cu judecată neatârnată, și ceilalți din public le vor urma în curând, ca unii ce sunt deprinși a se lua după judecata altora.

Și eacă cum se explică neapărata răspândire a teoriilor foarte combătute, dar rău combătute. Căci nu e ceea ce spun alții despre scrierile noastre, ci numai ceea ce este cuprins în chiar aceste scrieri, poate hotări despre soarta lor. Soarta lor este astăzi de a fi mai răspândite decât erau acum 10 ani, când au început a se arăta în public, și va fi mult mai greu acum, decât a fost înainte, de a lăți atâtea neadevăruri asupra-ne.

Dacă dar, în rândurile de mai sus, am deplăns lipsa de iubire de adevăr în majoritatea publiciștilor noștri, nu a fost din teamă, că învecivele lor vor fi putut rămânea puternice în potrivea noastră: căci asemenea săgeți se întore totdeauna în contra celui ce le-a slobozît.

Causa deplângerii este alta. Este simțirea însămnătății, ce o are critica în ori ce manifestare a vieții publice a fost lipsită de un asemenea control, fie cât de aspru, numai să fi fost adevărat. O mie de insulte și de calomii am primit, dar o mie de insulte nu fac încă o singură critică și o singură critică încă nu am primit.

Bărbații pe care din copilărie eram obișnuți a-i admira în fruntea mișcării noastre nationale în loc de a fi venit, în experiența și maturitatea ce o aveau, să lumineze și să modereze cu bunăvoință aspirările cele nouă, par a fi privit viața publică a poporului român ca o stăpânire exclusivă a lor, și astfel, uitându-și dignitatea vârstei, au început a se purta în contrăne în modul dovedit mai sus din atâtea exemple neplăcute.

Din vina lor, viața noastră publică a ajuns astăzi într'atata, încât desilusionarea a devenit semnul de recunoaștere pentru oamenii de bună credință. Din vina lor, junimea este osândită a-și căută singură calea viitorului: în combinare nefirească, ea trebuie să împreune energia vârstei sale cu prudența altei vârste și, bătrână înaintea vremii, să ia asupra-și sarcina îndoită, ce un timp mai fericit o împarte între osăbite generații.

Ne lipsește însoțirea celor bătrâni întru căutarea adevărului, ne lipsește controlul experienței și critica oamenilor mai maturi.

Cine însă fără critică poate păși cu siguranță? Și de când lipsa de combatere leală nu ar fi fost primejdioasă? Curat îți este focul, ce-l aduci pe aitar; va fi însă curată și flacăra — aceasta numai urma o poate alege, urma, pe care o aștepti, lucrând deocamdată cu inima împărțită între încredere și îndoială.

Și direcția cosmopolită, anti-națională a învins.

PĂCATELE NOASTRE.

(Cătră cei ce clevetesc.)

Cluj 2. febr. 1892.

De un interval de timp încoace deja nu înceată unii din bărbații noștrii de-a arunca și de-a defaima numele unor bărbați români.

Nu voiesc a înșira numele tuturor, căci dacă despre cei din trecut și prezent ași descrie viața, faptele, meritele și politica lor clevetită de voi, ar trebui să compun o istorie întragă! zic nu, pentrucă precum mie așa și vouă vă este cunoscut numele și faptele lor prea bine; ce au lucrat, ce au eluptat pentru prosperarea și binele comun al românilor, numai după încetarea din viață a respectivilor am potut constata.

Da, astăzi e constatat faptul că mulți dintre bărbații cari astăzi au încetat din viață, în timpul cât au trăit în tot modul au fost din partea voastră înjurați, defaimați, și mai cusamă din partea fraților jurnaliști, de multe ori cu ochii săi proprii ș-au cetit prin ziuaie române defăimarea și calumnia făcută de voi.

Cu tot dreptul ar fi potut să abzică total, să se lepede de națiunea sa; dar totuș nu au luat în considerare clevetiturile voastre, au văzut că voi orbecați în întunec, fiindcă conștiința respectivului era curată.

După încetarea din viață a sa, v'ați deschis ochii vi s'a rădicat și voaue întunerecul de pe lumina ochilor, când respectivii au testat sume frumoasă clevetitorilor săi, dar nu lor, căci despre ei era încurat cu idea, că nu vor gusta din ele, ci urmașii lor; sunt sute de români astăzi cari gustă din ele, sute cari astăzi sunt perfecționați, cu poziția, și floarea românilor și la gradul de cultură la care au ajuns numai respectivilor bărbați, clevetiți chiar de părinții lor au de ale mulțami.

De atunci a fost bun român și ați încetat de al cleveti; durere că a încetat de a mai trăi să-și audă laudele și să le socotească pentru respectivul a fost destul să-și închidă ochii cu răsplată de clevetituri.

Dar cei mai mult averea nu și-a câștigatu-o pe risicul românilor; nici ajutorat și sprijinit de națiunea sa, ci pe risicul altora streini; prin sudoarea și diligența proprie și totuși v-a testat-o voaue și nu streinilor, totuși i-au fost mai buni clevetitorii, decât națiunea cu

ajutorul careia și-a câștigat-o. Nu veți pretinde să ve înșir bărbații, nu meritele, fundațiunile făcute de ei, deoarece fiecare român cu carte le cunoaște în destul.

Clevetitorii însă după cunoștința mea esactă nici în prezent nici în trecut, nici unul nu se pot mândri cu așa fapte mărețe, în înțeles strâns a cuvântului, nici n'au ajutorat nici nu ajută națiunea română, ci din contra au stricat și strică foarte mult.

În deosebii aceasta se întâmplă numai între rumâni, între alte națiuni nu vezi așa ceva.

Dacă unul dotat dela natură cu talent mai mare ca altul își lărgește cercul cunoștințelor mai sus, acela e de înjurat e obeiect de ocară voaue, e de persecutat, nu e bun să conducă; jos cu el, altul străin e mai bun; între rumâni se poate mai des aplica proverbiul rumănesc: „nici unul e profet în patria sa”; invidia și discordia a prins rădăcini puternice între rumâni încă din timpurile vechi, aceea e astăzi la culme; a vă uni în cugete, în simțiri, a vă respecta națiunea, bărbații cu știință; — nu puteți, cugeți că Iris a sădit sâmburii ei, ce aduce așa fructe frumoase, între voi, când Traian ni-a adus aci în Dacia; destul de dureros lucru!

Așa ați făcut în trecut; pânăcând tot așa și în prezent? O tempora, o mores!

Dintre bărbații înjurați de voi în timpul de față încă nu voiesc ai înșira îndetaliat, cari sunt în mare număr; zic nu, pentrucă au privilegiul de a se învêrti între voi, le cunoașteți, meritele, faptele, sunt în jurul vostru, și totuși pe nedreptul cutezați ai defaima; în tot modul ai înjura; deci să descriu cari sunt și ce fapte au, ce lucră pentru națiune, nu aflu de lipsă; e constatat, că la voi lucrurile sunt înturnate pe dos; respectați pe aceia cari până au trăit și trăiesc de față, v'au lins, de dos v'au vëndut, au cântat tot modul numai spre a se înavuți, ca enfariul; aceea i-a fost devisa, chemarea: speculațiunea iar după moarte v'a, înșelat ne arătând nici o urmă pentru prosperarea românilor, au testat tot neamurilor lor, și voi v'ați uitat la stele. De acestia încă au fost și sunt și astăzi mulți și încă prea mulți; — aceia au fost, — aceia sunt și astăzi adoratorii, martirii voștrii, nici când nu au lucrat publice — și nici nu lucră ci tac și fac, voaue vă vorbește în un mod așa încât îl adorați ca

pe un zău; la acela le încredeți în mare parte conducerea și destinul națiunii, care totdeauna stă cu picioarele în 2 luntrii și voi nu știți nemic, vă treziți odată că din o luntre, din care pe voi v-a înneecat, își trage piciorul și rămâne în una, și tot e om cinstit și văzut de voi; dacă nu de bună voie acum sunteți siliți pelângă alta daună cauzată vouă să-l respectați; acela însă care stă în o luntre și de acolo deschis, publice lucră, pe care-l puteți urmări pași de pași, puteți conchide ca pentru binele națiunii române să luptă, nu are interes de câștig, acela e pismașul vostru, pe acela-l defăimați; — „o quae mutatio rerum“ — durere.

Din contră acei bărbați devotați, cari din răspuțeri să luptă pentru prosperarea și binele comun al Rumânilor; cu periclul capului să luptă contra ori-cărui atac pe față, deschis, fără interes de câștig ca alți, cugețând că la cas de un reușit nefavorabil veți alerga în ajutor; pe acela îl lăsați târăit prin tină; vă retrageți toți, și ajungând în o soarte fatală rideți bine în pumni de el; de ajutor dela voi nici vorbă nu e; de aceste sunt la ordinea zilei, întemplate casuri, slabe dovezi, ce se facă atunci urmașii vostri? meritul tot îl vom recunoaște noi următorii acelor bărbați dar nu al vostru.

Da! aruncați în unii, defăimați pe alții, pentru-că orbecați în întunec necunoscându-i mai de-aproape. Mai ales lovim într-acela care face o politică filo-maghiară, de și vedem că lucră pe față, public — fiecare poate vedea — deschis;

nu are nici în vedere de a ne despoia de nimic, nu are interes de câștig, ca alți bărbați de ai noștri, voiește chiar binele vostru. Binele nu se poate câștiga cu forța, cu amenințare contra statului, până-când sântem supușii coronei maghiare, trebue cu bine, cu blândetă, cu supunere să câștigăm, ce voim, nu cu amenințare; să ne îngrijim de cojocul nostru noi înșine și să nu-l încredem la nime; să nu dăm paserea din mână pe cea din gard, după zicala țeranului rumân; — să lăsăm pasivitatea de o parte că nu ne folosește nimic nici nu ne-a folosit ci ne strică mult; să prindem amicitia cu națiunea maghiară, cu care trăim aici și dela care putem câștiga mult, dar nu cu modul de purcedere al vostru; să trăim în armonia cu ea; — să probăm odată, căci totdeauna i-am fost dușmanul, totdeauna ne-am vărsat sângele conduși de bărbați cu tactică greșită contra acelei națiuni, fără care nu putem trăi, precum nu poate nici ea fără voi, nu vă cadă rău dacă ea cu acelea păsește aspru contra voastră, căci și noi am pășit de destule ori contra ei fără nici un folos.

Cu politica filo-maghiară putem trăi în liniște, unde am trăit de atâtea sute de ani; fără a ne putea nime stârpi și alunga de aici; eram mai slabi și totuși toți au dispărut; noi am rămas ca stâncă în mare neputându-o sdrobî valurile frumoasă ale ei. Cum să perim astăzi cu o politică filo-maghiară, când avem drepturi, sântem egal îndreptățiți? La întrebarea asta cleveitorii nu știu răspunde.

Mihail Bodiu.

GRECII ȘI ROMÂNII ÎN MACEDONIA.

Comunicăm după Timpul:

De mai multă vreme în bisericile române din Pirvoli serviciul religios se oficia în limba românească. De multe ori episcopul grec scrisă Românilor să nu se mai servească de limba română și să întrebuinteze la oficierea leturghiei limba grecească. Românii au refuzat. Episcopul Clementinos se dusă zilele trecute la Pirvoli, însoțit de doi gendarmi, pentru a împiedica cu forța slujba în limba română. Poporul a cântat românește chiar în ziua sosirii episcopului. Afând, că Românii sunt inar-

mați cu ciomege, episcopul nu s'a dus la biserică.

Casa în care descinsă episcopul se află în mijlocul orașului și ferestrele da pe o piață mare, înconjurată de pini, un fel de forum, unde populația se întrunește pentru a discuta afacerile comunci. La 2 d. am. pe când toată populația se afla pe aceea piață, episcopul grec se arăta la fereastră și începă să blasteme populația, care împotriva ordinilor sale, își făcea rugăciunile în românește.

„Limba românească, zise episcopul, este

„o limbă blăstemată. Blăstemat fio de mine,
„de patriarh și de bunul Dumnezeu ori-ce
„Român care-și face rugăciunile sale în aceas-
„tă limbă blăstemată.“

Aceste cuvinte au produs o indignațiune generală. Mulțimea năvăli în casa episcopului, arestă pe cei doi gendarmi și străbătă în odaia episcopului Clementinos. Atunci se petrecă o scenă tristă. Episcopul fu lovit cu bastonul și barba îi fu smulsă de tot. I-se legară picioarele și fu târât în stradă. Unii erau de părere să i-se taie capul, atât de agitate erau spiritele. După ce l'a bătut, mulțimea s'a retras.

Un doctor grec, adus din Grebena, îngrijește pe bolnav. Starea episcopului nu e gravă. În cinci-spre-zece zile el va fi restabilit.

În ziua sosirii mele la Pirovli, un ofițer însoțit de vre-o douăzeci de gendarmi, făcea percheziții pentru ca să aresteze pe agresorie Episcopul ne știind cine l'au bătut—erau foarte numeroși, — el depuse plângeri contra a cinci studenți ai liceului român din Monastir, originari din Pirovli, toți minori, și contra a trei notabili din oraș, cari nu luaseră parte la această execuțiune. Cu toate acestea ei fură arestați, și după ce a fost bine bătută, gendarmii i-au legat și i-au condus pe jos la Grebena, o distanță de 40 kilometri.

Aceasta indignă populația din Pirovli și puțin a lipsit ca să nu urmeză o bătăie în regulă.

Duși la Grebena, 8 Români fură întemnițați, fără să li se ia nici interogatori.

Jată urmarea frățietății cu grecii!!

BIBLIOGRAFIE.

I. Cărți rumânești.

(apărute în noembro.)

- Nacian* I. I. Dobrogea. București, Socec, 2 lei.
Ștudiu critic, Blaj, 1 f.
Transilvania. Foiaa asociațiunii trans. Red. Popescu. Sibiu. Apare la 15-a a fiecurei luni.
Pop-Regan: Cartea poporului. Carte de citire. Brasov 1892.
Țincu Nic. Monologuri. II. vol. sub presă.
Pop-Reganul: Datine și credințe populare. Sub presă. Prenumeratiunea se poate face la Tipogr. Aurora, Gherla (Szamos-Ujvár) cu 3 f.

Urechea V. A. Istoria românilor. Volum III. București. 1891.

Les Roumains Macédoniens et Les intiques Étrangères. București. Tip. Dor. P. Cucu.

C. Theodorian. Petale. București 1891.

Al. Obedenar: Rondele. București. 1892.

J. E. Prodan: Manual de gimnastică. Brașov. tip Alexi. Prețul: 30 cr

Culegeri literare: Socec. et Comp. București 1892. Vol. I. 3. lei.

Almanahul Romanului pe anul 1891. București, 1 l. 30 h.

J. Bian: Despre cultura și literatura română în secolul al XIX. București, 1891. Socec et comp.

J. Bogdan. Vechile cronic moldovenești până la Urechea. București 1891. tip. C. Göbl.

II. Cărți ungurești.

Zuckerkanđl E. dr. Utmutató a bonczolásban. Fordította Baján dr. (K. 8-r. 64 lap.) Budapest, 1892. Gerő és Kostály. 1 frt 20 kr.

Márkus Dezső. Felső bíróságaink elvi határozatai, A kir. Curia-, a kir. ítélőtáklák és a pénzügyi közigazgatási bíróság döntéseinek rendszeres gyűjteménye. 2 kötet. (N. 8-r. VII. 786., III. 732. XXVIII lap.) Budapest 1891. Grill Károly. A két kötet ára 10 frt. Két félbörkötésben 12 frt.

Igmándi Mihály. Magyar szellemi élet. Elbeszélések és rajzok a magyar írók és művészek életéből. (K. 4-r. 212. lap.) Budapest, 1892. Hornyánszky Viktor. 4 frt. Diszkötésben 6 frt.

Kuttner Sándor. Első oktatás a világtörténetben. Kérdések és feleletekben. Ujra sajtó alá rendezte Suppan Vilmos. Hetedik javított kiadás. (8-r. 72. lap.) Budapest, 1892. Lampel Róbert. Kötve 30 kr.

Tattay Irén. Regék. (8-r. 164. lap.) Szombat hely. 1890. Lampel Róbert bizománya. 1 frt.

Vargyas Endre. Földrajz a ministeri tanítási terv szerint. Módszeres előadásban. Az osztatlan népiskolák III., IV., V. és VI-ik évfolyamai számára. Negyedik kiadás. Második lenyomat. (8-r. 65. lap.) Budapest, 1892. Lampel Róbert. Kemény kötésben 20 kr)

Zichy Jenő gróf. Országos vagy világkiállítás kell-e nemzetünk ezer éves ünnepére? (8-r. 52. Lap. Budapest, 1891. Lampel Róbert. 50 kr.

Melles Emil. Görög szertartási katolikus liturgia, azaz: szertartás-értelmezés. Iskola és magán használatra. A munkácsi püspöki hatóság jóváhagyásával. (K. 8-r. 256. lap.) Ungvár, 1891. Lévai Mór. 60 kr.

Kemény Lajos ifj. A reformáció Kassán. Oklevéltárral. (8-r. 110. l.) Kassa, 1891. Mildner Ferencz. 1 frt.

Horráth Jenő Rónai. Harczászat. A m. kir. honvédség Ludovika-Akadémiai tisztképző és felsőbb tisztii tanfolyamában előirt és rendszeresített s a m. kir. honvéd törzstiszti tanfolyam használatára elfogadott tankönyv. Második és harmadik rész. A harc és vezetése. A harczonkivüli tevékenység. Az új sza-

bályzatok alapján átdolgozott második kiadás. 56 szövegbeli rajzzal. (N. 8-r. IV., 165. lap.) Budapest, 1891. „Pallas.“ 1 frt 80 kr.

Lers Vilmos dr. A Duna folyóra vonatkozó nemzetközi jogállapot. Díjnyertes pályamű. (N. 8-r. VII., 165. l.) Budapest, 1891. „Fallas.“ 1 frt 60 kr.

Székely József. Világtörténelem a tisztképző tanfolyam II. évfolyama számára. II. rész. Középkor. Hivatalos kiadás. (N. 1-r. VII. 371. l.) Budapest, 1891. „Pallas.“ 1 frt 15 kr.

Dóczi Lajos. Csók. Vigjáték négy felvonásban. Ötödik kiadás. Az akadémia által a gróf Teleki jutalommal kitüntetett pályamű. (16-r. IX., 195. lap.) Budapest. 1892. Ráth Mór. 2 frt. Diszkrétben 3 frt 20 kr, félbörkötésben 3 frt 60 kr.

Eötvös József báró. A falu jegyzője. Negyedik kiadás. 3 kötet. (8-r. 328., 288., 290. l.) Budapest, 1892. Ráth Mór. A három kötet ára 4 frt 90 kr. Diszkrétben arany metszéssel 8 frt.

Szakspere színművei közel 600 illusztrációval. XXIII. darab. A hogy tetszik. Fordította Rákosi Jenő. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. Javított kiadás. (4-r. VII. 38. lap.) Budapest, 1891. Ráth Mór. 1 frt 20 kr.

Teleki Sámuel gróf. A Rudolf és Stefánia tavakhoz felfedező útja Kelet-Afrika egyenlítői vidékein 1887—1888-ban leirta kísérője Höhnél Lajos. Egyetlen jogosított magyar kiadás. Számos képpel és térképekkel. 1. és 2. füzet. (8-r. 1—64. lap.) Budapest, 1891. Füzetje 30 kr.

Jústh Zsigmond. A puszta könyve. (8-r. 129.) Budapest, 1892. Singer és Wolfner. 1 frt.

Magóczy Dietz Sándor. A német és svájci nővénytani intézetek. Kivonat a Nagyméltóságú vallási és közoktatásügyi miniszteriumhoz az 1888. éven intézett utazási jelentésből. (8-r. 16. l.) Budapest, 1891. Szerző saját kiadása. 20 kr.

Máriássy Béla. A magyar törvényhozás és Magyarország történelme. I. Ferencz József. XV. kötet. (N. 8-r. 361. lap.) Győr, 1891. Szerző saját kiadása. 5 frt.

Szilágyi Agnes. Valódi magyar szakácskönyv. Kiadja a „Magyar nők lapja“-nak kiadóhivatala. (K. 8-r. 366. lap.) Budapest, 1891. „Magyar nők lapja“ kiadóhivatala. 1 frt 20 kr.

Az Athenaeum kézi lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája különös tekintettel Magyarországra. Szakférfiak közreműködésével szerkeszti: dr. Acsády Ignác. 2 füzet (N. 8-r. 49—96. lap.) Budapest, 1891. „Athenaeum“. Füzetje 30 kr.

Petőfi Sándor összes költeményei. Első végleges teljes kiadás. Életrajzzal ellátta Jókai Mór. 2. füzet. (8-r. 49—96. lap. Budapest, 1891. „Athenaeum.“ Füzetje 30 kr.

Magyar történeti életrajzok. Szerkeszti Szilágyi Sándor. 1891. 9—12. füzet. (Marczali Henrik. Mária Terézia 5—8. füzet.) (8-r. 129—256. lap.) Budapest, 1891. Ráth Mór. Füzetje 40 kr.

Székely Ide dr. Nincs többé filloxera veszély. Budapest, 1881. Robicsék Zs. Ára 30 kr.

Máriássy Béla. A magyar törvényhozás és Magyarország történelme. I. Ferencz József. XIV. kötet. Győr, 1891. Szerző saját kiadása. Ára 5 frt.

Yarga Mihály. Boros napok. Elbeszélések. Budapest, 1891. Kapható szerzőnél Csongrádon. Ára 1 frt 50 kr.

Jelek Crescens Lajos. A karthausiak Magyarországon. Budapest, 1891. Wajdits Nándor. Ára 2 forint. 27

Posta redacțiunei.

V. R. O. R. Vom face după voița D.-Voastre.
N. A. Aiud. Cu numerii 1. 2. nu mai putem servi.

C. București. Rēbdare. Pē rind rēspunde-vom noi tuturora. Salutare!

Al. P. Vē multāmim.

D. Le-am primit. Sē vor puclia.

La mai multe atacuri vom rēspunde in numărul viitor.

Prețul abonamentului pe an
5 fl. pe jumătate de an 2 fl. 50 cr.

Aboamentele atât la noi cât și în
România cu multă înlesnire se pot face
prin mandate postale (posta-utalvány.)

Preoților, învățătorilor, cari ni vor
trimite d'ale poporului (poesii, proverbe,
descănțece etc.) Revista noastră se va
espeda gratis.

Ungaria va apărea de zece ori pe
an (afară de lunile Julie, August), la
15-a zi a fiecărei luni.

Adm. Rev. Ungaria.

Cuprinsul: 1. Fost-am noi pasivi? 2. Etymologicum maguum Romaniae și filologia comparată din România în presente. 3. Jancu și revoluționarii români, de E. A. Popp. 4. Ziariul unu pribeag. De Maurițiu Jókai. 5. Gruia lui Novac baladă populară. 6. Toma, baladă populară. 7. Tradițiunea magiară-huniă. După Gedeon Petz de Joan Raț. 8. Lupta noastră. 9. Pēcatele noastre. De Mahai Bodiu. 10 Bibliografiă. 11. Posta redacțiunei.